

- ÅRSAGER TIL GLOBAL ULIGHED OG FATTIGDOM -

# HVORFOR ER FATTIGE LANDE FATTIGE?



## Indhold

Indledning	3
Udvikling som illusion	5
Hvordan blev de fattige lande fattige?	11
Fra kolonialisme til kup	17
Råstoffer og gældsslaveri	22
Frihandel undergraver demokratiet	28
Retfærdighed frem for bistand	33

Dette hæfte forklarer en række væsentlige årsager til at lande i det Globale Syd stadig bliver fastholdt i fattigdom. Teksten er skrevet af Arnold Boll, Tomas Kjær, Anders Kjær og Morten Ravn med udgangspunkt i bogen *The Divide* af Jason Hickel (Penguin, 2017). Kilden til alle oplysninger er Jason Hickels bog hvor intet andet er anført.

Dette hæfte kan fås ved henvendelse til Global Aktion eller downloades fra organisationens hjemmeside.

Udgivet februar 2024 af

Global Aktion  
Wesselsgade 2, st.  
2200 København N  
Telefon: +45 3535 9232  
info@globalaktion.dk  
www.globalaktion.dk

Creative Commons, CC-BY, 2024  
Redaktion: Amanda Büchert  
og Morten Nielsen  
ISBN: 978-87-991789-4-0  
Layout: Tetrabit.coop  
Tryk: Lasertryk  
Oplag 900 stk.  
Forsidefoto: © 2012, Bobby Tran

## Indledning

I Global Aktion mener vi at spørgsmålet om global ulighed ikke kun er undervurderet, men ofte også taget ud af den reelle kontekst. Dette ses når store humanitære organisationer omtaler global ulighed som et spørgsmål om moral og vilje fra den rige elite til at betale skat eller til at støtte velgørende arbejde. Når man ud fra FN's verdensmål forsøger at bekæmpe global ulighed med de samme værktøjer og de samme partnere som har skabt uligheden, kommer vi ikke langt.

I hæftet leverer vi en analyse af de grundlæggende årsager til at de fattige lande stadig fastholdes i fattigdom. Det er vores håb at dette lille hæfte kan skabe mere klarhed og være starten på en ny tilgang til hvordan vi reelt kan bekæmpe den globale ulighed.

Hæftets emne er desværre ikke særlig optimistisk læsning, men det er vores håb at den frustration, dette måtte give anledning til, vil kunne bruges konstruktivt af dig som læser.

Du kan selvfølgelig finde meget mere information på Global Aktions hjemmeside.

God læselyst.

**Ulighedsgruppen i Global Aktion.**

Vestsahara bliver kaldt Afrikas sidste koloni. Vestlige firmaer udvinder råstoffer i landet, der er besat af Marokko, uden tilladelse fra landets befolkning. Foto: Global Aktion.



## UDVIKLING SOM ILLUSION

Når økonomer og medier skal beskrive fattigdom, bruger de typisk antallet af personer under en bestemt fattigdomsgrænse som mål, for tiden 2,15 US \$ per dag. Når fattigdommen i et land reduceres til et enkelt tal, kan det føre til den misforståelse at det pågældende land selv står med ansvaret for at reducere deres fattigdom. Økonomer anbefaler fattige lande at lave udviklingsplaner der kan tiltrække investeringer og fremme beskæftigelse og vækst. Hvis disse reformer og udviklingsplaner ikke har den ønskede virkning, bliver det forklaret med at udviklingslandene blot er på et lavere trin i udviklingen, som de vestlige lande vel at mærke allerede har gennemgået. De fattige landes egne problemer, såsom korruption, sociale uroligheder og manglende demokratiske institutioner, bliver set som den største hindring for deres selvstændige udvikling. Fra denne synsvinkel fremstår den vestlige udviklingsbistand som et eksternt tilskud, en gave der skal medvirke til at sikre de enkelte landes udvikling. Denne tilgang til rigdom, fattigdom og ulighed afleder vores opmærksomhed fra en række grundlæggende faktorer i de internationale økonomiske strukturer, som aktivt modarbejder de fattige landes udvikling. Man overser, at udviklingslandenes fortsatte fattigdom og sociale ulighed er et direkte resultat af den økonomiske og politiske relation til vesten.

Selvom kolonitiden i dag formelt betragtes som afsluttet, og mange tidligere kolonier formelt har opnået selvstændighed, hviler kolonialismens skygge fortsat over mange lande i det Globale Syd.

Udviklingslandene bliver stadig udbyt看t gennem de processer der kaldes neokolonialisme.

Internationale relationer og markedsmechanismer er med til at fastholde en global ulighed mellem det Globale Syd og Nord. De tal for fattigdom, vi bliver præsenteret for, giver et overordnet billede af et lands tilstand, men ikke de bagvedliggende årsager. Fattigdom er ikke alene en effekt af et lands egen politik, men i høj grad også en effekt af de historiske relationer til vestlige lande præget af kolonisering, udnyttelse, slavehandel og folkedrab. Udbytningen af det Globale Syd er ikke ophørt med koloniernes frigivelse – den fortsætter stadig, men med mere subtile metoder.

Vestlige politikere forventer at såkaldte udviklingslande skal overkomme fattigdommen ved at udvikle sig på samme måde som de vestlige lande har gjort. Men det er en faktisk umulighed for de pågældende lande at følge samme udviklingsbane som Vesten. Vestens udvikling er nemlig i høj grad baseret på de enorme mængder af rigdomme, der er udvundet gennem koloniseringen af andre lande, særligt i det Globale Syd. Faktisk ville Vestens enestående opbygning af rigdom og velstand slet ikke have været mulig, hvis den alene var baseret på de vestlige landes egne ressourcer.

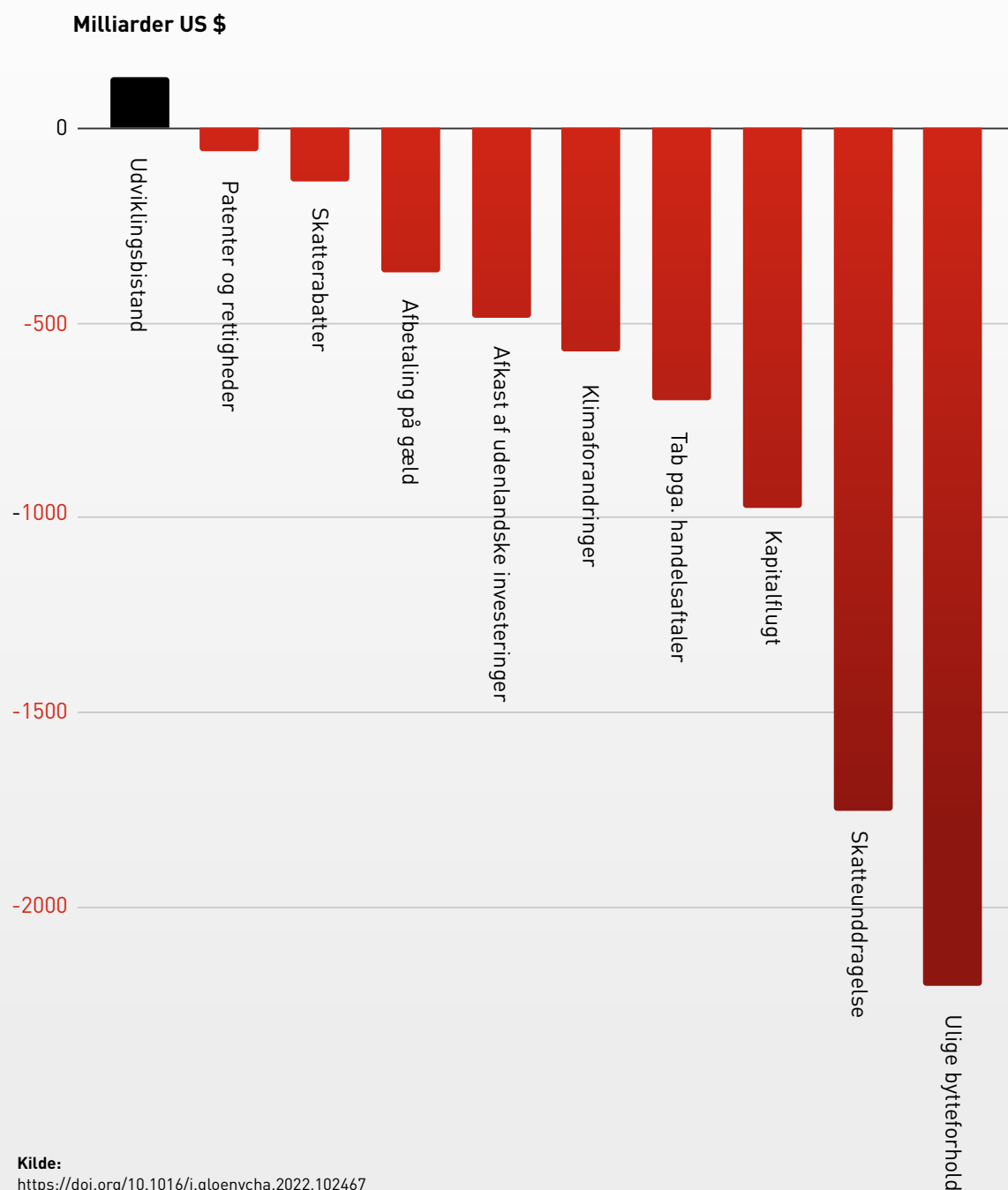
Den fortsatte udbytning af det Globale Syd bliver mere tydelig hvis vi kigger på figur 1, der sammenholder den årlige globale udviklingsbistand med de globale pengestrømme der går ud af udviklingslandene. Grafen viser først og fremmest,



FIGUR 1.

## Pengestrømme ind og ud af det globale syd

Pengestrømme ind og ud af udviklingslandene samt strukturelle tab, omkring 2012.



Kilde:  
<https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2022.102467>  
<https://impakter.com/debt-for-climate/>  
[https://www.academia.edu/download/67188903/Hickel\\_et\\_al\\_Plunder\\_in\\_the\\_post\\_colonial\\_era.pdf](https://www.academia.edu/download/67188903/Hickel_et_al_Plunder_in_the_post_colonial_era.pdf)

at den samlede udviklingsbistand i 2015 udgjorde omkring 130 milliarder US \$, hvorimod betalingen af renter og afdrag til vestlige kreditorer udgjorde over 372 milliarder. Denne post alene overskygger altså hele udviklingsbistanden.

Derudover udgør profitten fra vestlige investeringer i udviklingslande omkring 486 milliarder dollar, som vestlige investorer trækker ud af udviklingslandene. Underskud på udviklingslandenes betalingsbalance udgør 973 milliarder dollar. Dertil udgør skatteunddragelse omkring 1750 milliarder dollar.

Den ultimativt største årsag til ubalance findes dog i den grundlæggende skævvridning af handelsbetingelser mellem Vesten og resten af verden. Vesten har de bedste betingelser og forhandlingspositioner til at gennemtvinge fordelagtige handelsaftaler og trykke priser på udenlandske råvarer og arbejdskraft ned. Det betyder at der er meget stor forskel på den reelle værdi af varer og services som produceres i udviklingslandene, og hvad producenterne faktisk bliver betalt. På grund af vestens magt og forhandlingsposition bliver ikke-vestlige producenter betalt mindre end den reelle værdi af deres produkter, mens de betaler dyrt for varer importeret fra vestlige lande. Den skævhed svarer til et samlet tab for udviklingslandene på svimlende 2200 milliarder US \$ årligt - og en tilsvarende gevinst for vestlige lande. Beregninger viser at det samlede udtræk af ressourcer fra energi, råmaterialer, land og arbejdskraft, målt i gennemsnitlige globale priser, udgjorde omkring 24% af det Globale Syds samlede BNP i perioden 1990-2015.<sup>1</sup>

Når man således sammenligner udviklingsbistanden med de øvrige pen-

gestrømme fra lande i det Globale Syd til lande i det Globale Nord, fremstår fortællingen om udviklingsbistanden som en storslået og velgørende humanitær gestus pludselig komisk og irrelevant. Når vi udvider analysen af ulighed og fattigdom til at omfatte de grundlæggende ulige relationer og pengestrømme, viser det sig at vestens nettobidrag til landene i det Globale Syd faktisk er negativt. Med andre ord: Det er ikke Vesten der udvikler det Globale Syd, men det Globale Syd der ufrivilligt udvikler Vesten.

### Den traditionelle forståelse af ulande

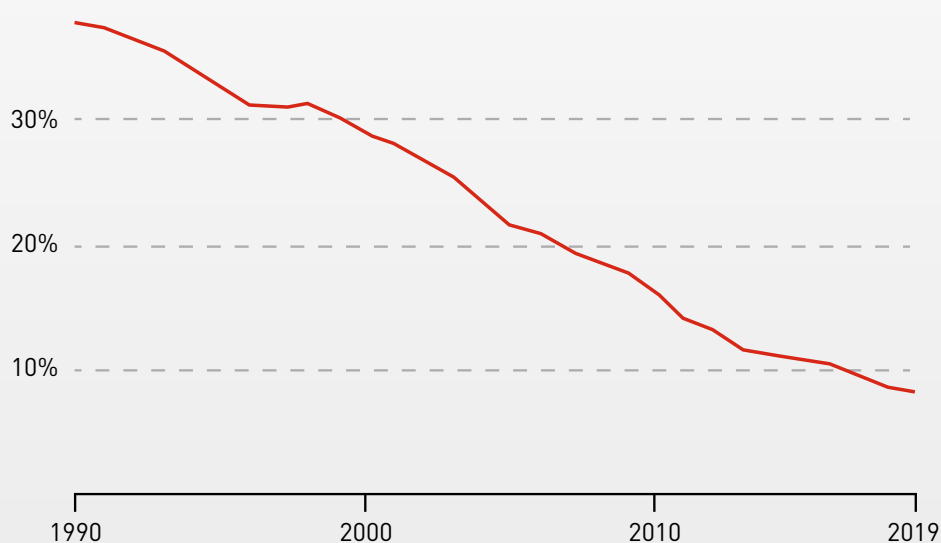
Opfattelsen af udviklingslandenes fattigdom som et nationalt isoleret problem, der bundes i landenes egen forvaltning, kan spores tilbage til den amerikanske præsident Harry Trumans berømte indsættelsestale i 1949. I denne tale proklamerede Truman en række ambitioner for frihed og velstand i verden. Blandt andet erklærede han, at USA skulle udnytte sine videnskabelige og industrielle fremskridt til at fremme vækst og fremgang i udviklingslandene.

Det var en tilgang som store dele af udviklingssektoren godtog. En tilgang som har givet udviklingssektoren det noble formål at lindre de dårligste kår, hvad end der er tale om sundhed, fattigdom eller ulighed. Afrapportering af den slags udviklingstiltag følger samme logik som fattigdomsmålene: Den fremhæver de statistiske og overfladiske mål og ser bort fra de underliggende mekanismer. Figur 2 viser en simpel statistik for reduktion af fattigdom, som vi normalt bliver præsenteret for den.

**FIGUR 2.**

## Udviklingen i fattigdom 1990-2019

Andel af verdens befolkning der lever for under 2,25 US \$ om dagen (2017 priser).



**Kilde:**  
World Bank Poverty and Inequality Platform.  
<https://ourworldindata.org/grapher/the-share-and-number-of-people-living-in-extreme-poverty>

Global fattigdom er et omdiskuteret emne. Martin Ågerup fra den liberale tænketank CEPOS har eksempelvis skrevet at 1,3 milliarder mennesker blev løftet ud af fattigdom i perioden 1990-2019.<sup>2</sup> Kina er medregnet i dette tal, og Ågerup anerkender, at Kina står for den største andel af reduktionen af fattigdom. Men Kina er jo netop karakteriseret ved mere autonomi og mindre indblanding fra vesten end andre lande i det Globale Syd, så det er svært at give Vesten æren for denne fremgang.

I 1996 mødtes verdens statsoverhoveder i Rom på The World Food Summit og

indgik den første brede aftale om reduktion af den globale fattigdom. I kraft af aftalen blev der etableret en fælles ambition om at reducere antallet af underernærede mennesker med 50 % inden år 2015. Fire år senere, i 2000, mødtes statsoverhovederne igen i New York og formulerede The Millennium Declaration der dannede grundlag for FN's verdensmål. I den nye erklæring blev målsætningen ændret fra at halvere det absolutte antal underernærede til at halvere procentdelen af fattige. Ved at omformulere målsætningen fra absolutte tal til relative tal, ændrede man antallet af

mennesker der skulle løftes ud af fattigdom fra 836 millioner til 669 millioner. Forskellen skyldes befolkningsvæksten. Den forskel blev forstærket i FN's verdensmål, hvor man ændrede formuleringen fra "andelen af fattige i verden" til "andelen af fattige i udviklingslandene." Det gjorde målet baseret på procentdele lettere at nå, fordi befolkningsvæksten i udviklingslandene er større end i resten af verden. Samtidigt ændrede man starttidspunktet for beregningerne fra år 2000 til 1990. Ved at rykke starttidspunktet tilbage kunne man medregne de betydelige fremskridt i Kina, hvor hundredvis af millioner mennesker var blevet løftet ud af fattigdom i perioden mellem 1990 og 2000. Udviklingen i Kina fik altså FN's verdensmål til at fremstå som en succes, selv om udviklingen fandt sted før verdensmålene blev formuleret. Ved statistisk manipulation blev antallet af mennesker der skulle løftes ud af fattigdom reduceret fra 40 % til 27 %, og målene blev altså lettere at nå.

### Hvordan måler man fattigdom?

Målene for, hvad der regnes som ekstrem fattigdom, er svære at fastsætte. I år 2000 fastsatte Verdensbanken for første gang en indkomstgrænse på 1,02 US \$ om dagen som et udtryk for den absolutte fattigdomsgrænse i hele verden, selvom der selvfølgelig er forskel på købekraften i de forskellige lande. Men selv denne temmelig lave grænse viste sig hurtigt at være et problem for Verdensbanken. Samme år som indkomstgrænsen blev etableret, måtte Verdensbanken erkende, at antallet af fattige i verden var steget fra 1,2 milliarder til 1,5 milliarder i perioden 1987-2000. Dermed havde Verdensban-

ken et stort forklaringsproblem, for netop i denne periode havde Verdensbanken og den internationale valutafond (IMF) indført de såkaldte strukturaljusteringsprogrammer, der pålagde en række forgældede lande at liberalisere deres markeder og privatisere offentligt ejede virksomheder for at tiltrække udenlandske investeringer.

Det varede dog ikke længe, før Verdensbanken ændrede sin fortælling. I 2001 leverede Verdensbankens præsident James Wolfensohn en tale, hvor han påstod at man havde reduceret fattigdommen i udviklingslandene ved at pålægge dem at liberalisere deres markeder. Ganske vist var væksten i udviklingslandene højere før indførelsen af strukturaljusteringsprogrammerne end efter, men den detalje var der ikke mange der bemærkede. Det var den positive nyhed om faldende fattigdom, der løb med alle overskrifterne. Tre år senere justerede Verdensbanken fattigdomsgrænsen fra 1,02 \$ til 1,08 \$. Det var i virkeligheden ikke en opjustering, men en nedjustering, fordi købekraften i mellemtiden var faldet mere end forskellen på de 6 %. Med den nye justering kunne man erklære at antallet af ekstremt fattige var faldet med 400 millioner.

I 2008 blev fattigdomsgrænsen justeret til 1,25 \$. Derved steg det beregnede antal fattige med 430 millioner, men Verdensbanken fik det igen formuleret som en god nyhed at tendensen i fattigdomskurven var forbedret. I 2015 justerede Verdensbanken grænsen til 1,90 \$ baseret på købekraft. Dette var reelt en nedjustering fordi den ikke tog hensyn til at fødevarer er blevet relativt dyrere i forhold til andre varer, og fattige mennesker bruger netop størstedelen af deres indkomst på fødevarer.

Gennem forskellige kneb har Verdens-

banken således formået at opretholde fortællingen om at den globale fattigdom er faldet, selvom det modsatte er tilfældet. For det første blev starttidspunktet for beregningerne rykket tilbage til 1990 for at fremgangen i Kina kunne regnes med. Men hvis vi tager Kina ud af ligningen, viser det sig at antallet af fattige i absolutte tal steg i 1980'erne og 1990'erne, hvor Verdensbanken pålagde de fattige lande at føre en neoliberal politik i form af de strukturelle tilpasningsprogrammer. Når vi bliver præsenteret for positive nyheder om at fattigdommen i verden falder<sup>3</sup>, gælder det i virkeligheden kun for Kina og Østasien. Og det er vel at mærke netop de områder, som ikke er blevet påtvunget Verdensbankens og den Internationale Valutafonds strukturtilpasningsprogrammer.

### FN's verdensmål

FN's verdensmål nummer ét handler om at afskaffe fattigdom. Nok så vigtigt er verdensmål nummer to, at afskaffe sult. Da verdens ledere i 1996 lovede at halvere sult, var der 788 millioner sultende mennesker i verden. I 2009 var der 1023 millioner, og FN's fødevareorganisation, FAO, måtte i den forbindelse melde den triste nyhed at hungersnøden i verden var stigende. En klar fiasko for den økonomiske politik. Men kun tre år senere kunne FAO fortælle den modsatte historie, at hungersnøden var faldet med 15 %.

Ved en nærmere analyse viser det sig at det tal er ren kosmetik. Man havde rykket starttidspunktet tilbage til 1990 ligesom ved beregningerne af fattigdom; man havde "forbedret" beregningsmetoderne ved blandt andet at korrigerer for

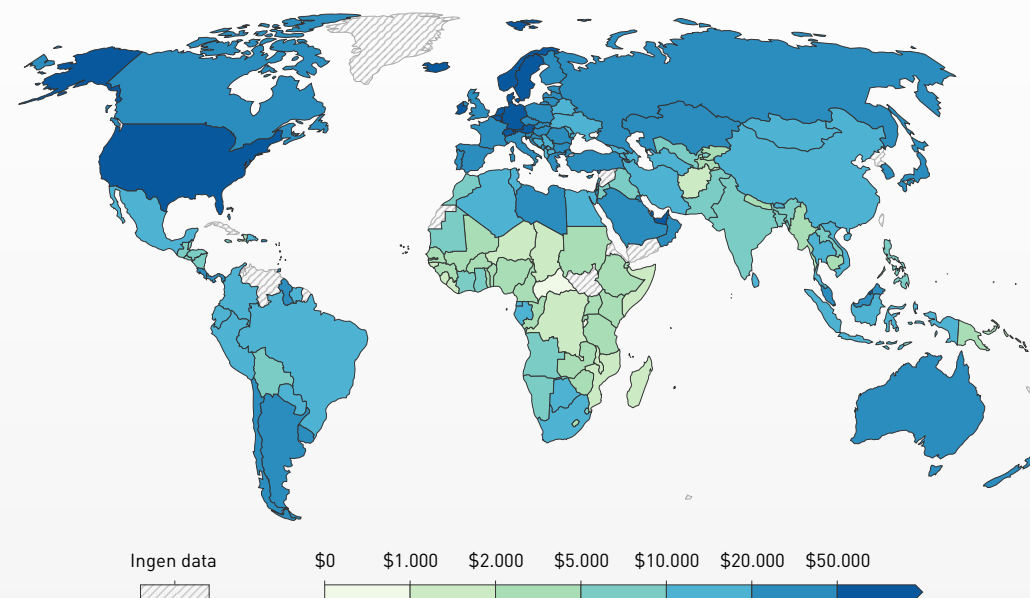
fødevarekrisen i 2007 og finanskrisen i 2008; man havde nedjusteret grænsen for kalorieindtag; man havde ignoreret fejler næring; og man havde ignoreret at mennesker med fysisk arbejde har et større behov for kalorier. Forbedringerne var hovedsagelig sket i Asien, mens hungersnøden i Afrika var steget. Selv med disse tvivlsomme beregningsmetoder kan det ikke skjules at antallet af sultende mennesker i verden er stigende, især i Afrika.

Et andet af FN's 17 verdensmål er at mindske ulighed, både nationalt og mellem lande. Her går det bestemt ikke godt. En gennemsnitlig USA-borger tjener 5-6 gange så meget som en egypter, 10 gange så meget som en inder, og 59 gange så meget som en indbygger i D.R. Congo. De globale forskelle er vist på figur 3. Den globale ulighed er ikke faldende. Det kan vi se af at væksten i bruttonationalprodukt er 5,82 % i USA, men negativ i store dele af det centrale Afrika, som vi kan se på figur 4. Uligheden inden for hvert land måles traditionelt med den såkaldte GINI koefficient.<sup>4</sup> Den er relativt lav i Danmark: 0,28. GINI koefficienten er 0,42 i USA, og stigende. Højest er GINI koefficienten i Sydafrika: 0,63.<sup>5</sup>

### Manipulerede tal

Man kan undre sig over hvorfor de internationale organisationer gør så meget for at pynte på statistikkerne og præsentere en illusion om, at det går godt med verdensmålene. En mulig forklaring er at organisationerne ikke vil tabe ansigt og indrømme at det går dårligt med at udrydde sult og fattigdom. En anden og langt mere alvorlig forklaring er, at en radikal ændring af den økonomiske model

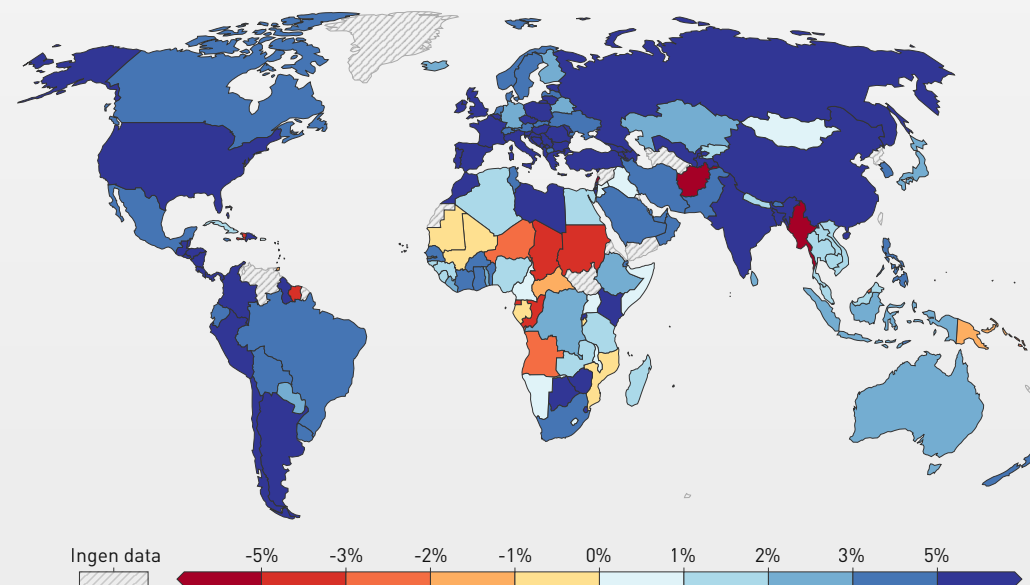
**FIGUR 3. Bruttonationalprodukt per indbygger i verdens lande**



Kilde: Our World in data. <https://ourworldindata.org/economic-growth#all-charts>

**FIGUR 4. Forskel i økonomisk vækst mellem verdens lande**

Væksten er mest negativ i Afghanistan, Myanmar, Sudan, Congo, og Chad.



Kilde: Our World in data. <https://ourworldindata.org/grapher/gdp-per-capita-growth>

og verdensorden vil være nødvendig for at nå de opstillede mål.

Den dominerende strategi, man i dag bruger for at mindske fattigdom, er global økonomisk vækst. Traditionelle økonomer påstår, at når rigdommene i samfundet stiger, vil det også komme de fattige til gode. Desværre viser tallene klart at global økonomisk vækst ikke gør meget gavn for de fattigste.

Den engelske økonom David Woodward har beregnet at det er fysisk umuligt at udrydde fattigdom ved hjælp af økonomisk vækst alene. Med de nuværende metoder til bekæmpelse af fattigdom ville det

være nødvendigt at øge den globale økonomi til 175 gange det nuværende niveau for at nå i mål, og en så ekstrem vækst vil naturligvis være umulig med jordens begrænsede ressourcer.<sup>6</sup> Den ubekvemme sandhed er, at hvis vi vil gøre os håb om at udrydde sult og fattigdom i verden, er vi nødt til at ændre den økonomiske model radikalt. Fattigdommen i Afrika er steget jævnt gennem de sidste 200 år som følge af industrialiseringen og konsolideringen af vestens økonomiske magt. Vi har brug for en helt anden verdensorden der kan sikre en mere ligelig fordeling af verdens rigdomme.

## HVORDAN BLEV DE FATTIGE LANDE FATTIGE?

Udviklings- og hjælpeorganisationerne har vænnet os til at se de fattige landes fattigdom som noget naturgivent. Lige siden Harry Trumans tale, som vi beskrev ovenfor, er tilstanden i det Globale Syd blevet portrætteret i et ahistorisk perspektiv. For eksempel er det de færreste der ved, at det Globale Syd ikke altid har været fattigere end os.

Hvis vi skruer tiden tilbage til 1500-tallet ser billedet helt anderledes ud. Faktisk havde befolkningerne i Kina, Indien og Nord- og Sydamerika det på mange måder bedre end i Europa. Folk der ikke levede i overfyldte storbyer var sundere og havde en betydeligt højere middellevetid end vi europæere. Størstedelen af befolkningerne i Asien og Amerika dyrkede deres egen jord. Der var ingen aristokrater og godsejere, der tvang dem til at arbejde hårdt og producere mere og mere. Helt frem til omkring år 1800 var middellevetiden i det meste af Asien mindst 10 år længere end i Europa. Mange områder i Asien var bedre udviklet end Europa på områder som urbanisering, transport, hygiejne, offentligt sundhedssystem og ernæring. Omkring år 1500 kontrollerede Kina og Indien tilsammen 65% af verdensøkonomien, mens Europa efter den mørke middelalder kun stod for 15%.

Hvordan blev den verdensorden vendt fuldstændigt op og ned? Mange af os har sikkert lært i skolen at udviklingen hænger sammen med industrialiseringen, som startede i England. Men industrialiseringen var ikke kun drevet af billig energi fra

Englands kulminer, den var også drevet af råvarer fra kolonierne. Da Christopher Columbus i 1492 opdagede, hvad han troede var Indien, så han at den oprindelige befolkning havde store rigdomme af guld og sølv. Han bemærkede også at den oprindelige befolkning var lette at overmande, da de ikke havde effektive våben. Guldfieberen rasede, og i løbet af omkring 150 år var Sydamerika blevet udplyndret for 185 tons guld og 16.000 tons sølv. I samme periode var 95% af den oprindelige befolkning døde som følge af krig, slaveri, hårdt arbejde i minerne og importerede sygdomme.

Den enorme mængde sølv og guld fra Amerika blev brugt til at finansiere militær oprustning i Europa og til at købe varer fra Kina og Indien og slaver fra Afrika. Størstedelen af slaverne blev fragtet til Amerika, hvor de blev brugt til at dyrke sukkerrør og bomuld. Slavearbejdet var den største enkeltfaktor, der drev Europas store økonomiske vækst. Det gjaldt også for Danmark, hvor sukkerfabrikkerne tjente store formuer på slavearbejde i kolonierne.<sup>7</sup>

### Kolonitidens verdensorden

Kolonialismen skabte en ny verdensorden, hvor lande i det Globale Syd producerer billige råvarer, mens lande i det Globale Nord forarbejder råvarerne til mere værdifulde produkter, som det Globale Syd efterfølgende må importere til høje priser. Den næsten mirakuløse vækst, som industrialiseringen har medført i vores del af

## SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS



verden, ville ikke have været mulig, hvis ikke vores industri havde haft adgang til at importere råvarer billigt fra kolonierne og samtidigt sælge vores højt forarbejdede produkter dyrt til de selvsamme kolonier.

Når de såkaldte ulande er mindre udviklede end os i Europa og Nordamerika, er det ikke fordi de mangler råvarer. De mangler heller ikke kapital eller arbejdskraft. De er simpelthen mindre udviklede fordi vi i det Globale Nord har etableret en verdensorden, der bremser deres udvikling ved at fastholde dem i rollen som eksportører af billige råvarer og leverandører af billig arbejdskraft. Indien havde for eksempel en blomstrende tekstilindustri før koloniseringen. Indien producerede noget af det fineste stof i verden på det tidspunkt. Den industri ødelagde englænderne med de mest grusomme metoder for at beskytte deres hjemlige tekstilfabrikker mod konkurrence fra inderne. Koloniherrerne gjorde alt for at forhindre Indiens industrielle udvikling.

Koloniseringen var fatal for mange indere. Bønderne blev pålagt høje skatter, der tvang mange til at sælge den jord de havde levet af i generationer. Vandforsyningen blev privatiseret. Landbruget blev omlagt til at tjene et eksportmarked frem for at brødføde lokalbefolkningen. Mange bønder havde svært ved at klare sig i den unfair konkurrence, for priser og toldsatser blev fastsat i London. Inderne havde hidtil været vant til at opbygge lagre af fødevarer for at beskytte sig mod perioder med dårlig høst. Det var der ikke længere råd til, og resultatet var at 30 millioner indere døde af sult i sidste halvdel af 1800-tallet.

Denne enorme sultkatastrofe var totalt unødvendig. Selv under de værste tørkeperioder havde landet et nettooverskud

af fødevarer. Men økonomiske kræfter og markedsmekanismer førte til at fødevarerne blev fragtet til centrale lagre, hvor de var beskyttet mod de sultne lokale og i stedet fragtet til England. Finansiell spekulation på Londons børs drev fødevarepriserne til hidtil usete højder som kornimportørerne var ivrige efter at tjene på.

Endnu den dag i dag har Indiens bønder elendige livsbetingelser. Mange ejer ikke den jord, de selv dyrker, og er tvunget ud i bundløs gæld. Store multinationale firmaer kontrollerer markederne for såsæd, pesticider, gødning og landbrugsprodukter. Hvert år begår tusindvis af Indiske bønder selvmord fordi de ikke kan brødføde dem selv og deres familie.<sup>8</sup>

### Opium som våben

Derimod lykkedes det for Kina at undgå kolonisering. Englænderne var ivrige efter at købe varer som te, silke og porcelæn fra Kina, men kineserne var ikke interesserede i at købe engelske varer til gengæld. Englænderne var så desperate for at rette op på deres handelsunderskud med Kina, at de forsøgte at sælge opium på det sorte marked i Kina. Kinas myndigheder modsatte sig forståeligt nok den illegale import af opium, og det blev starten på opiumskrigen i midten af 1800-tallet. Kina var ikke forberedt på et søslag og led et fatalt nederlag. Det førte til at Storbritannien og Frankrig tvang Kina til at åbne op for import af europæiske varer, samtidigt med at de europæiske lande begrænsede importen af kinesiske varer med høje toldsatser. Resultatet af de ulige handelsbetingelser var fatalt for Kina. Kinas andel af verdenshandelen faldt fra 35 % til kun 7 %. Hvad der var endnu værre var, at Kina

mistede kontrollen over sit eget kornmarked. Dette førte til en ekstrem hungersnød af samme størrelsesorden som i Indien.

Forsvarere af kolonialismen hævder at koloniseringen af Indien og interventionen i Kina bragte udvikling til de to lande. Men de historiske fakta, som vi har opridset her, viser at kolonialismen og interventionen tværtimod har været en forhindring for udvikling. Det var den påtvungne integration i det såkaldt frie verdensmarked der startede udviklingskløften mellem Europa og Asien. Det var altså ikke Europa der udviklede kolonierne, men kolonierne der udviklede Europa.

### Kolonitiden

Da Storbritannien i slutningen af 1800-tallet var plaget af alvorlige sociale og økonomiske problemer, agiterede den berømte kolonist Cecil Rhodes for at imperialisme var løsningen på landets problemer. Der var brug for nyt land til den voksende befolkning og nye markeder for industriens produkter. Det var i øvrigt Cecil Rhodes der lagde navn til landet Rhodesia, det nuværende Zimbabwe. Andre europæiske lande fik lignende ideer, og et stort kapløb om at kolonisere Afrika begyndte. Belgien, Portugal, Frankrig og Storbritannien sloges om adgangen til de samme områder. For at undgå optrapning af konflikter blev der organiseret en konference i Berlin i 1884, hvor kolonisterne tegnede streger på et kort over Afrika og fordelte områderne imellem sig. I løbet af 30 år var 90 % af kontinentet koloniseret.

En af kolonialismens pionerer var kong Leopold II af Belgien, der koloniserede Congo med et areal der var 80 gange så stort som Belgien. Han begrundede sin

annektering af Congo med behovet for humanitært arbejde og udvikling. Men virkeligheden var ikke så rosenrød. Kong Leopold styrede landet med stor brutalitet og gjorde en stor del af befolkningen til slaver for at producere især gummi til den voksende bilindustri. Det anslås at omkring 10 millioner congolesere døde som følge af kong Leopolds regime.

Det afrikanske kontinent er rigt på ressourcer som frugtbar jord, mineraler og arbejdskraft. Alligevel lever en tredjedel af afrikanerne i dag i dyb fattigdom, mens mange plantager, miner og andre rigdomme er monopoliseret af rige europæere.

### USA's dominans

Sydamerikas historie er noget anderledes. Latinamerika blev tidligt koloniseret, men også tidligt afkoloniseret. De latinamerikanske lande blev dog ikke reelt uafhængige da de europæiske kolonimagter trak sig ud.

Den amerikanske præsident James Monroe formulerede i 1823 den såkaldte Monroe doktrin, der skulle forhindre europæerne i at generobre deres tidligere kolonier og beskytte USA's interesser i det sydamerikanske kontinent. Monroe doktrinen bestemte at enhver intervention af fremmede magter i Sydamerika var en potentielt fjendtlig handling over for USA.

Doktrinen reelle formål var ikke så meget at beskytte de nyligt uafhængige lande, men snarere at beskytte USA's interesser. Præsident Theodore Roosevelt udvidede doktrinen i 1904 så den tillod USA at intervenere i de latinamerikanske lande. USA har siden intervenseret talrige gange i latinamerikanske lande for



at beskytte egne handelsinteresser. For eksempel har USA invaderet Honduras syv gange mellem 1903 og 1925 samt indsat marionetregeneringer for at beskytte US-ejede bananproducenter.

Da statsbankerot truede den Dominikanske Republik i 1916 tog USA kontrol over landet for at sikre at alle toldindtægter gik direkte til nordamerikanske kreditorer. Besættelsen af den Dominikanske Republik varede indtil 1924, hvor et USA-kontrolleret militærdiktatur overtog magten.

Hvis man spørger økonomer, hvorfor landene i det Globale Syd er fattige, får man ofte en forklaring der handler om udbud og efterspørgsel.<sup>9</sup> De fattige lande har et overskud af arbejdskraft og et underskud af kapital, hvilket fører til lave lønninger.

Den forklaring overser at de rige lande og store multinationale virksomheder gør alt for at fastholde de pågældende lande i rollen som leverandører af billige råvarer, mens man ved hjælp af patenter, toldmure, handelsaftaler og gældsfølder forhindrer dem i at udvikle en industri der kunne true de industrialiserede landes egen industri med konkurrence, som forklaret i de følgende afsnit.

Andre økonomer peger på korrupsion og dårlig regeringsførelse. Her overser man at mange diktatorer og korrupte marionetregeneringer er hjulpet til magten af USA og de tidligere kolonimagter. De tidligere kolonier er formelt selvstændige, men reelt har de tidligere kolonimagter stadig et fast greb om dem.

## FRA KOLONIALISME TIL KUP

Efter anden verdenskrig bredte der sig en demokratisk bevægelse i de tidligere kolonier. Man ønskede økonomisk uafhængighed og en mere retfærdig fordeling af verdens rigdom. Tankegangen var inspireret af den engelske økonom John Maynard Keynes, der mente at økonomiske kriser bedst bekæmpes ved at øge det offentlige forbrug og stimulere højere lønninger for at øge efterspørgslen efter varer. I det Globale Syd bredte der sig en udviklingspolitik baseret på Keynes' teorier. Regeringerne i Latinamerika foretog massive investeringer i infrastruktur, uddannelse, sundhed, boliger og social sikkerhed. Man ønskede at erstatte importen af varer med lokal produktion for at styrke landenes økonomi. Det gjorde man blandt andet ved at nationalisere olieproduktionen, give statsstøtte til udvikling af industrien, og indføre højere toldsatser på importerede varer.

En lignende udviklingspolitik bredte sig i Afrika og Mellemøsten. Også her styrkede man den lokale økonomi gennem told på import, nationalisering af naturressourcer og restriktioner på udenlandsk kapital. Statsstøttet udvikling af industrien, anstændige lønninger og investering i velfærd førte til en hidtil uset fremgang. Den gennemsnitlige levealder i det Globale Syd steg fra 40 til 60 år i løbet af få årtier. Børnedødeligheden faldt, analfabetismen faldt, og alle indikatorer på udvikling steg hurtigere end nogensinde før.

Den nye udviklingspolitik var baseret på de samme metoder som havde bragt USA og Europa til velstand, men investorerne i Nord var ikke glade for at se deres profitable forretninger forsvinde. De havde

vænnet sig til at have let adgang til billig arbejdskraft og billige råvarer, og den nye udviklingspolitik satte grænser for det ulige bytteforhold. Samtidigt blev det vanskeligere at eksportere forarbejdede varer til landene i det Globale Syd, fordi de hellere ville producere varerne selv.

Dwight D. Eisenhower, der var USA's præsident fra 1953 til 1961, så den nye udviklingspolitik som en trussel mod landets kommercielle interesser og forsøgte at bekæmpe den. Han ansatte John Foster Dulles som udenrigsminister og hans bror Allen Dulles som chef for efterretningstjenesten CIA. Brødrene Dulles var advokater, der tidligere havde repræsenteret nogle af de største multinationale virksomheder. De forsøgte at sværte den progressive udviklingspolitik til ved at forbinde den med kommunisme og beskyldte Sovjetunionen for at stå bag.

Keynes' teorier havde hjulpet USA på fode igen efter depressionen i 1930'erne, og uligheden i samfundet var blevet mindre. Men den finansielle elite var ikke glad for at se deres rigdom blive halveret som følge af højere skatter og højere lønninger til arbejderne. De vendte sig væk fra Keynes, og støttede sig i stedet til økonomerne Friedrich Hayek og Milton Friedman, der arbejdede på universitetet i Chicago. Økonomerne i Chicago mente at statslig regulering ville føre til totalitarisme, og argumenterede i stedet for at markedskræfternes frie spil var lig med personlig frihed. Deres teori, der i dag er kendt som neoliberalisme, var populær blandt finanseliten, der belønnede universitetet i Chicago med store donatio-



Første opiumskrig. Wikimedia Huangdan2060

ner. Både Hayek, Friedman og adskillige andre Chicago-økonomer har modtaget nobelprisen i økonomi, hvilket har højnet deres prestige. Det er dog værd at notere at Nobelprisen i økonomi ikke er en rigtig nobelpris, men er indstiftet af Sveriges nationalbank.

## Projekt Chile

I 1948 oprettede FN den økonomiske kommission for Latinamerika og Caribien med sæde i Chile. Chile blev dermed et center for udviklingstankegangen i Latinamerika, og USA frygtede at denne tankegang ville sprede sig til resten af kontinentet. Som modtræk lancerede USA's regering i 1956 "projekt Chile" hvor studerende fra Chile – og senere også fra andre latinamerikanske lande – blev sendt til universitetet i Chicago, hvor de skulle undervises i neoliberal økonomisk teori. Udviklingsprogrammet var et af USA's første, og var finansieret af USAID og Ford Foundation.

Projekt Chile havde ikke den tiltænkte effekt, og udviklingspolitikken blev stadig mere populær i Latinamerika. I Chile blev Salvador Allende valgt som præsident på grund af sine progressive ideer, selv om CIA havde forsøgt at manipulere valget til fordel for den konservative modkandidat Jorge Alessandri. Det amerikanske teleselskab ITT havde støttet både CIA og Alessandri med millionbeløb i forsøg på at forhindre valget af Allende. Da det ikke lykkedes, forsøgte USA med hårde økonomiske sanktioner at tvinge Allende til at opgive sin politik, der blandt andet involverede nationalisering af landets telesektor og kobberminer mod fuld kompensation til ejerne. Trods alle disse forsøg på obstruktion, var Allendes politik en stor succes.

Millioner af chilenerne blev løftet ud af fattigdom, lønningerne steg, flere børn end nogensinde før kom i skole, koloniseret jord blev givet tilbage til bønderne, der blev bygget billige boliger, og der blev etableret bedre offentlig transport.

Men USA's regering var ikke tilfreds. Da alle andre forsøg på at få Chile til at følge den neoliberale kurs slog fejl, så de ingen anden mulighed end et kup. Den 11. september 1973 blev præsidentpaladset i Santiago bombet, og Allende blev væltet ved et militærkup ledet af general Augusto Pinochet, der blev landets diktator. Kuppet var støttet af CIA under det hemmelige projekt FUBELT efter ordre fra USA's præsident Richard Nixon.<sup>10</sup>

Pinochets militærstyre var brutalt. Titusindvis af modstandere blev arresteret, fængslet og tortureret. Over 3000 blev myrdet eller forsvandt, og 200.000 flygtede.

Den nye økonomiske politik i Chile blev planlagt af økonomer uddannet i Chicago med Milton Friedman som rådgiver og med finansiering fra CIA. Resultatet af Friedmans eksperiment var katastrofalt: hyperinflation, massearbejdsløshed, fattigdom og hungersnød. Chile blev et af verdens mest ulige lande. Det eneste, der hindrede et totalt sammenbrud af landets økonomi, var at Pinochet undlod at privatisere kobberminerne der bidrog med 85% af landets indkomst.

Situationen var ikke meget bedre i resten af Latinamerika. Latinamerika var plaget af en lang række militærkup og gennem sidste halvdel af 1900-tallet. Mange af landene blev regeret af USA-støttede militærjuntaer, og økonomien blev styret af Chicago-økonomer.

## Oliens forbandelse

USA forsøger stadig at styre udviklingen og den økonomiske politik i det meste af det Globale Syd ved at støtte den ene eller den anden part i interne konflikter, og endda ved aktivt at skabe konflikter. Det samme gør Storbritannien, Frankrig, Rusland og andre magtfulde lande.

Især de olierige lande i Mellemøsten er hårdt plaget af det man kalder oliens forbandelse eller ressourceforbandelsen. Forbandelsen består i at interne grupperinger og magtfulde multinationale selskaber kæmper om adgangen til den profitable olie og andre naturressourcer. Det skaber mange voldelige konflikter der måske på overfladen kan se ud som religiøse konflikter, men religionen er først og fremmest et redskab som bruges og manipuleres af konfliktmagerne. Både USA, Storbritannien og Frankrig har støttet kup i olielande.<sup>11</sup>

Det første offer for den type kup var Iran i 1953. Anledningen var en konflikt mellem Irans regering og et britisk olieselskab (det nuværende BP). Den britiske regering bad USA om hjælp, og sammen planlagde de et kup mod Irans premierminister Mohammad Mosaddegh. CIA betalte bøller og demonstranter for at gøre oprør mod den demokratisk valgte shahen Mohammad Reza Pahlavi. Shahen regerede som monark med amerikansk støtte indtil revolutionen i 1979.

Kontrollen med olie var også en afgørende faktor for invasionen af Irak i 2003. Den officielle begrundelse for invasionen var at Irak havde masseødelæggelsesvåben, men kritikere mener at Irakkrigen handlede om olie. Iraks leder Saddam Hussein forsøgte at afskaffe det såkaldte

petrodollar-system og handle olie i euros i stedet for i dollars. Ligesom andre ledere af oliestater, der har forsøgt at handle olie i andre valutaer end dollars, led Saddam Hussein en ubarmhjertig skæbne.<sup>12</sup>

Den danske regering, ledet af statsminister Anders Fogh Rasmussen, besluttede at sende danske soldater til Irak for at hjælpe USA og andre allierede med at fjerne de påståede masseødelæggelsesvåben. Frank Grevil, der var ansat i Forsvarets Efterretningstjeneste som ekspert i kemiske våben, valgte at bryde sin tavshedspligt og afsløre at Anders Fogh Rasmussen talte usandt: Der var ingen beviser på at Irak havde masseødelæggelsesvåben.<sup>13</sup> Grevil kom i fængsel, mens Anders Fogh Rasmussen blev belønnet i 2009 med en post som generalsekretær for NATO. Senere er han blevet lobbyist for blandt andet våbenindustrien.<sup>14</sup>

## Guld og diamanter

Den såkaldte ressourceforbandelse har også ramt Sydafrika, da landet har værdifulde forekomster af guld og diamanter. Både USA og Storbritannien støttede apartheidregimet i Sydafrika helt op til 1980'erne fordi de frygtede at oppositionen ville nationalisere de store rigdomme som multinationale selskaber kontrollerede. I Danmark organiserede Landskomitéen Sydafrika Aktion en omfattende boykot af sydafrikanske varer i protest mod apartheidstyret.<sup>15</sup>

I Uganda blev uafhængighedsbevægelsens leder Milton Obote landets første statsminister i 1962. Storbritannien, der var bekymret for at Obote ville nationalisere britisk ejede virksomheder og banker, intervererede med Israels hjælp og





Frankrig kontrollerer stadig valutaen i de tidligere franske kolonier, den såkaldte CFA Franc. Dette pengesystem er en alvorlig forhindring for økonomisk udvikling i disse lande. (Foto: Global Aktion)

væltede den demokratiske valgte regering. Obotes regering blev erstattet af et militærdiktatur ledet af Idi Amin. Amin regnes for en af de mest brutale diktatorer i moderne historie, og er ansvarlig for mordene på op imod en halv million modstandere.

Kup og kupforsøg går også den modsatte vej: som oprør mod en vestligt støttet regering der udnytter landet og dets befolkning. Især de tidligere franske kolonier i Vestafrika har været hårdt plaget af en lang række konflikter og kup i de senere år. Indtil nu har der været fem militærkup i Mali og otte i Burkina Faso. Kupmagerne gør oprør mod de fransk-støttede regeringer og mod den fransk-kontrollerede fælles valuta CFA Franc der skader landenes udvikling.<sup>16</sup> Danmark har sendt soldater til Mali i 2012-2022 for at bidrage til at bekæmpe oprørerne og opretholde Frankrigs dominans.<sup>17</sup>

### Korrupte marionetregeringer

Listen over kup, kupforsøg og stedfortræderkrige i Afrika er meget lang, og det er ikke slut endnu. Selv om de vestlige magter søger at holde deres involvering hemmelig, er der beviser for at USA i de seneste par år har været involveret i kupforsøg i både Burkina Faso, Mali, Guinea, Mauretanien og Gambia.<sup>18</sup>

Også i Asien har USA undertrykt udviklingspolitikken. I Indonesien spillede præsident Sukarno en nøglerolle i bevægelsen af alliancefrie lande i 1960'erne. Han indførte en effektiv udviklingspolitik, afviste den internationale valutafond og Verdensbanken, og nationaliserede europæiske og amerikanske virksomheder. Som reaktion mod denne politik hjalp CIA general Suharto med at vælte Sukarno i et militærkup i 1965-1966. Suharto var en brutal diktator der dræbte over en halv million af sine modstandere.<sup>19,20</sup>

Ovenstående er blot eksempler. Mange steder i det Globale Syd ser vi kupforsøg, militære interventioner, stedfortræderkrige, støtte til brutale diktatorer, bestikkelse og informationskrig hver gang vestlige økonomiske interesser og geopolitiske interesser trues af landenes udviklingspolitik.

Her i det Globale Nord bilder vi os ind at de såkaldte ulande er fattige og underudviklede fordi de er plaget af korrupte diktatorer og er for primitive til at værdsætte et velfungerende demokrati. Men sandheden er, at det er vestens politik, imperialismen og økonomiske udbytning der aktivt har forhindret dem i at udvikle et stærkt demokrati og en sund økonomi.

Utallige gange har vestlige magter aktivt forhindret de tidligere kolonier i at opnå reel økonomisk og politisk uafhængighed. Amerikanske og europæiske firmaer tjener gigantiske formuer på at fastholde landene i det Globale Syd i rollen som leverandører af billige råvarer og billig arbejdskraft, mens de tjener fedt

på at sende forarbejdede produkter den anden vej.

Hver gang de fattige lande forsøger at regulere markedet så de kan blive selvforsynende, eller forsøger at nationalisere de virksomheder som vestlige firmaer etablerede under kolonitiden, er der nogle kapitalstærke vestlige virksomheder der overtaler deres regeringer til at forhindre denne udvikling. Med den ene hånd giver vi udviklingsbistand for at fremme udvikling og demokrati i det Globale Syd, og med den anden hånd forhindrer vi denne udvikling for at fastholde et neokolonialistisk system der tillader os at udbytte de samme lande for beløb der som nævnt er mange gange større end hvad vi giver i bistand.

De voldelige og militære interventioner er naturligvis upopulære, og bruges kun som sidste udvej. I de fleste tilfælde bruges mere subtile metoder til at fastholde landene i det Globale Syd i en økonomisk afhængighed, som vi skal se i de følgende afsnit.

# RÅSTOFFER OG GÆLDSSLAVERI

Da kolonierne løsrev sig og opnåede selvstændighed i sidste halvdel af 1900-tallet stod USA og de rige lande i Europa i en situation hvor de havde sværere ved at skaffe råstoffer til den økonomiske vækst som de var blevet vant til og afhængige af.

En gruppe af udviklingslande, kendt som G77, agiterede for en ny og mere retfærdig økonomisk verdensorden. De ønskede at udviklingslande skulle have ret til at regulere multinationale virksomheder, ret til at beskytte deres egne økonomier med toldsætter, ret til at nationalisere udenlandsk ejede aktiver hvis det var nødvendigt, ret til at samarbejde om at holde råvarepriser høje, og ikke mindst ret til at gøre det uden at risikere gengældelse og invasion fra vestlige lande.

Denne udviklingspolitik rettede sig mod de grundlæggende årsager til global ulighed, nemlig et økonomisk system der tillod de vestlige magter at skalte og valte på alle andre landes bekostning.<sup>21</sup>

USA's udenrigsminister Henry Kissinger forsøgte at omdefinere diskursen til at handle om at ulandene havde brug for udviklingsbistand for at komme ud af fattigdommen, men kravet om økonomisk autonomi ville ikke forstumme.

## Oliekrise og gældskrise

USA og større europæiske lande har som nævnt i mange tilfælde hemmeligt støttet kup i rebelske ulande og indsat korrupte diktatorer der tillod vestlige lande let adgang til landets ressourcer til gen-

gæld for støtte og beskyttelse, men den politik er blevet mere og mere upopulær efterhånden som den er blevet lettere at gennemskue.

Den internationale situation ændrede sig efter seks dages-krigen i 1967, hvor Israel erobrede territorier fra Egypten, Jordan og Syrien, og Yom Kippur-krigen i 1973 hvor de arabiske lande forsøgte at erobre det tabte land tilbage. USA støttede Israel med militær hjælp, mens de arabiske lande gengældte ved at stoppe olieeksporten til USA og dele af Europa. Det gav anledning til oliekrisen i 1973, der sendte et massivt chok gennem USA's og mange andre landes økonomi. De arabiske oliestater stod nu pludselig med et enormt overskud på 450 milliarder dollars som følge af de enormt høje oliepriser. Da de ikke var i stand til at investere de mange olie-dollars i deres egne lande, blev de nødt til – eller presset til – at placere overskuddet i amerikanske banker. Nu stod de amerikanske banker så med problemet, for de havde også svært ved at finde lokale investeringsmuligheder for de mange dollars. Nogle banker fandt på at låne penge til fattige lande i Syd, og det udviklede sig hurtigt til et nyt investeringseventyr.

De internationale lån blev især givet til diktaturer, fordi diktatorer var mere tilbøjelige til at acceptere risikable lån som de kunne have personlig fordel af. De diktatorer som USA havde hjulpet til magten i 1950'erne og 1960'erne viste sig nu at være bekvemme for de amerikanske låneudbydere.

Gælden i det Globale Syd eksploderede. De lånte penge gik sjældent til at opbygge lokal produktionskapacitet, men først og fremmest til at dække stigende oliepriser, lavere priser på eksporterede råvarer og stigende priser på importerede varer. Samtidig steg renteniveauet så meget, at de løbende betalinger end ikke kunne dække renter og renters renter. Dermed blev det umuligt for landene i det Globale Syd at betale lånene tilbage. Flere lande gik bankerot, og det Globale Syds gældskrise var en realitet.

Denne gældskrise var en katastrofe for de amerikanske banker. Ifølge fri markeds-filosofien er det bankerne selv der må bære tabet ved deres risikable udlån. Men bankerne havde investeret så meget i lån til det Globale Syd, at de ikke kunne bære tabet. Bankerne bad den amerikanske regering om hjælp, fordi de ellers ville gå ned og finansverdenen ville kollapse. Bankerne var "too big to fail" ligesom vi så i Danmark i den senere finanskrise. Den amerikanske regering forsøgte at redde bankerne ved at bruge den internationale valutafond (IMF) til et andet formål end den oprindeligt var tiltænkt, nemlig til at inddrive gæld fra det Globale Syd.

IMF tilbød de forgældede lande gældssanering, men på betingelse af at de gik med til en række såkaldte strukturtilpasningsprogrammer som angiveligt skulle gøre deres økonomi mere effektiv. Programmerne indebar økonomiske stramninger, nedskæringer på sundhed, uddannelse og anden velfærd, privatisering af offentlige virksomheder, og stop for tilskud til landbrug og industri. Med andre ord, alt det modsatte af den udviklingspolitik som ellers havde

vist sig gavnlige for landenes udvikling. Desuden skulle de deregulere deres økonomi, skære ned på toldsætter, åbne op for udenlandsk konkurrence, afskaffe kapitalkontrol, og reducere arbejdstagerrettigheder og miljøbeskyttelse for, som det hed, at tiltrække fremmede investeringer og gøre deres økonomi mere konkurrencedygtig. Den effektive udviklingspolitik, som hidtil havde fokuseret på at producere til indenlandsk forbrug, blev nu erstattet af en eksportorienteret produktion som var nødvendig for at skaffe udenlandsk valuta. Befolkningerne i de forgældede lande måtte altså lide for at redde de amerikanske banker.

IMF, og senere også Verdensbanken, krævede strukturelle tilpasningsprogrammer af alle lande som var i gældsproblemer. Den politik var dikteret af teknokrater i Washington, baseret på en neoliberal filosofi. Man handlede som om årsagerne til gældskrisen skulle findes i de fattige lande, selv om årsagen i virkeligheden kom udefra.

## Gæld som magtmiddel

Vestlige strateger forstod hurtigt at gæld var en effektiv måde at kontrollere andre lande på og få let adgang til deres ressourcer. Hvor vestlige magter fra 1950'erne til 1970'erne havde forsøgt at kontrollere lande i det Globale Syd gennem hemmelig indblanding, korrupsion og kup, gik man nu over til at benytte gæld og strukturtilpasningsprogrammer til at forhindre udviklingslande i at føre en effektiv udviklingspolitik, og i stedet tvinge dem til at åbne op for at multinationale firmaer kunne få billig adgang til deres råvarer og



arbejdskraft. Ofte gik deres fødevarer og andre råvarer til eksport for at betale af på gælden, mens den lokale befolkning sultede.

IMF og Verdensbanken fik det til at se ud som om man hjalp de forgældede lande, og at de frivilligt tog imod hjælpen. Men virkeligheden var, at man tog kontrol over deres økonomi. Det var en ny form for kup som på overfladen så godgørende ud. Økonomer i IMF tilbød lån til store infrastrukturprojekter i fattige lande, og bildte disse landes regeringer ind at projekterne ville generere store overskud der kunne dække gælden, selv om man godt vidste at landene ikke ville være i stand

til at betale gælden tilbage.<sup>22</sup> Den model er blevet en moderne form for gælds-slaveri. Desuden gik størstedelen af de lånte penge til multinationale entreprenørfirmaer og udenlandsk arbejdskraft frem for at gavne den lokale økonomi.<sup>23</sup>

IMF og Verdensbanken lovede at deres strukturtilpasningsprogrammer ville skabe økonomisk vækst og bekæmpe fattigdom i det Globale Syd. I virkeligheden gjorde de det stik modsatte. Programmerne underminerede de fremskridt som udviklingslandene havde gjort dengang de var i stand til at føre en selvstændig udviklingspolitik. Samtidigt tvang programmerne landene til at føre en neo-

liberal politik der tillod multinationale firmaer at sætte sig på deres ressourcer. Væksten i det Globale Syd gik næsten i stå, bortset fra Kina og nogle få andre lande der stadig var i stand til at føre en selvstændig udviklingspolitik. Antallet af afrikanere der levede i ekstrem fattigdom blev mere end fordoblet.<sup>24</sup>

Strukturtilpasningsprogrammerne har været fatale for det Globale Syd (se figur 5). Hundrevis af statsvirksomheder blev privatiseret, millioner af mennesker blev arbejdsløse, leveomkostningerne steg voldsomt, mange mistede adgangen til rent drikkevand efter privatisering af vandforsyningen, og mange døde af sygdomme og fejlernæring. De fattige lande er endt i en bundløs gæld, der blot stiger med renter og renters rente, uden at de har nogen reel chance for at slippe ud af gældsfælden. Skulle de finde på at erklære statsbankerot, hvilket ville være den mest logiske løsning, risikerer de militær intervention.

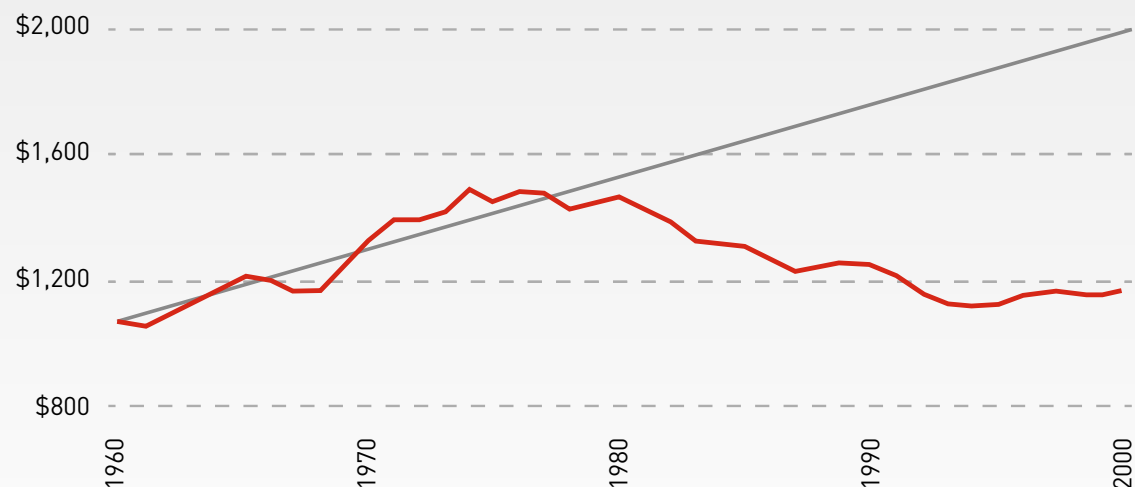
Også i Latinamerika faldt levestandarden, og arbejdsløsheden steg voldsomt som følge af de strukturelle tilpasningsprogrammer. I Brasilien faldt lønningerne med 67% og i Columbia med 84%. Arbejderne blev fattigere, mens kapitalejerne blev rigere.<sup>25</sup>

Både i Afrika og Latinamerika var der voldsomme optøjer i protest mod IMF's programmer i 1980'erne og 1990'erne. I Indien marcherede en halv million demonstranter i protest mod IMF's og Verdensbankens landbrugspolitik. Hundrevis af mennesker mistede livet i protester i 40 lande.<sup>26</sup>

Men IMF og Verdensbanken var urørlige. De mennesker, der var skyld i al denne elendighed, sad bekvemt i IMF og Verdensbankens hovedkvarter i Washing-

ton tæt ved Det Hvide Hus. Mange har forsøgt at sagsøge IMF og Verdensbanken, men uden held. De internationale organisationer har juridisk immunitet i lighed med diplomater. Uanset hvor korrupte de måtte være og hvor meget skade de har forvoldt, kan de ikke stilles til ansvar. Cheferne for disse organisationer er alle amerikanere, og for det meste højtstående mænd fra militær- og finansverdenen med en neoliberal ideologi. Den neoliberale politik, som var grundlaget for strukturtilpasningsprogrammerne, gjorde alt det modsatte af hvad det Globale Syd havde brug for til at udvikle deres økonomi og afskaffe fattigdom. De få lande, der ikke fulgte de neoliberale principper, klarede sig langt bedre, især Kina, Tyrkiet og de asiatiske tigerøkonomier.

**FIGUR 5. Bruttonationalprodukt per indbygger i Afrika syd for Sahara 1960-2000 (2010 US \$)**



Den skrå linje viser den fremskrevne tendens hvis der ikke havde været strukturelle tilpasningsprogrammer

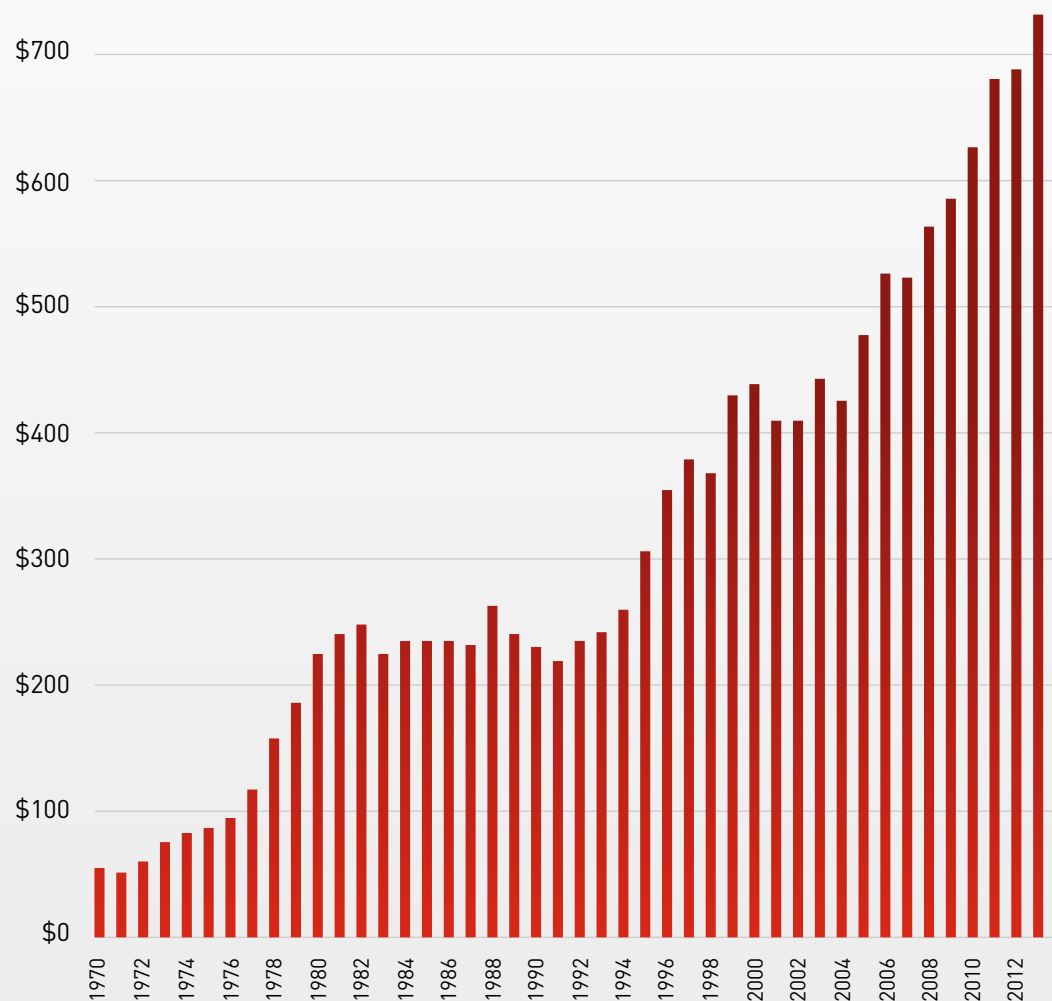
**Kilde:**  
World Bank: World development indicators.

FIGUR 6.

## Afdrag på gæld fra det Globale Syd

Til sammenligning udgør den totale nødhjælp og ulandsbistand omkring 130 milliarder dollars årligt.

Milliarder US\$ per år (2013 US\$)



Kilde:  
World Bank: International Debt Statistics.

## Gældsbyrden

Mange fattige landes gæld vokser ukontrolleret på grund af renters renter (se figur 6). Afdragene er nu mange gange større end hvad disse lande modtager i bistand. En stor del af den såkaldte bistand går i øvrigt til formål der gavner donorlandene mere end den gavner modtagerlandene.<sup>27</sup> Dertil kommer, at det Globale Syd taber flere tusinde milliarder dollars årligt på ulige handelsforhold, multinationale selskabers profit, skatteunddragelse, illegal handel, hjerneflugt og omkostninger som følge af klimaændringer.<sup>28</sup>

Ved et møde i Den Afrikanske Union i 1987 gjorde Thomas Sankara, præsident for det fattige land Burkina Faso, hvad de færreste statsledere turde. Han leverede en sønderlemmende kritik af neokolonialismen og af den gæld som gjorde afrikanske lande til gælds-slaver. Tre måneder senere blev Sankara myrdet ved et kup. Adskillige andre statsledere er ligeledes gennem tiden blevet mødt med vold og militær intervention hvis de nægtede at betale landenes gæld.

Gæld er et særligt stærkt magtmiddel fordi de fleste mennesker føler at det er en moralsk pligt at betale hvad man skylder.<sup>29</sup> Men er den pligt altid ufravigelig? I Danmark er man for eksempel ikke forpligtet til at betale spillegæld. I folkeretten er der et begreb der hedder odios gæld (odious debt), altså illegitim gæld som man ikke er forpligtet til at betale tilbage. Det gælder for eksempel hvis en tyrannisk diktator bruger lånte penge til at undertrykke sin befolkning. Hvis diktatoren senere bliver væltet, kan den efterfølgende regering gøre gældende at det ikke er landets gæld,

men den faldne diktators gæld, og at långiveren selv må bære risikoen ved sin kritisable långivning.<sup>30</sup>

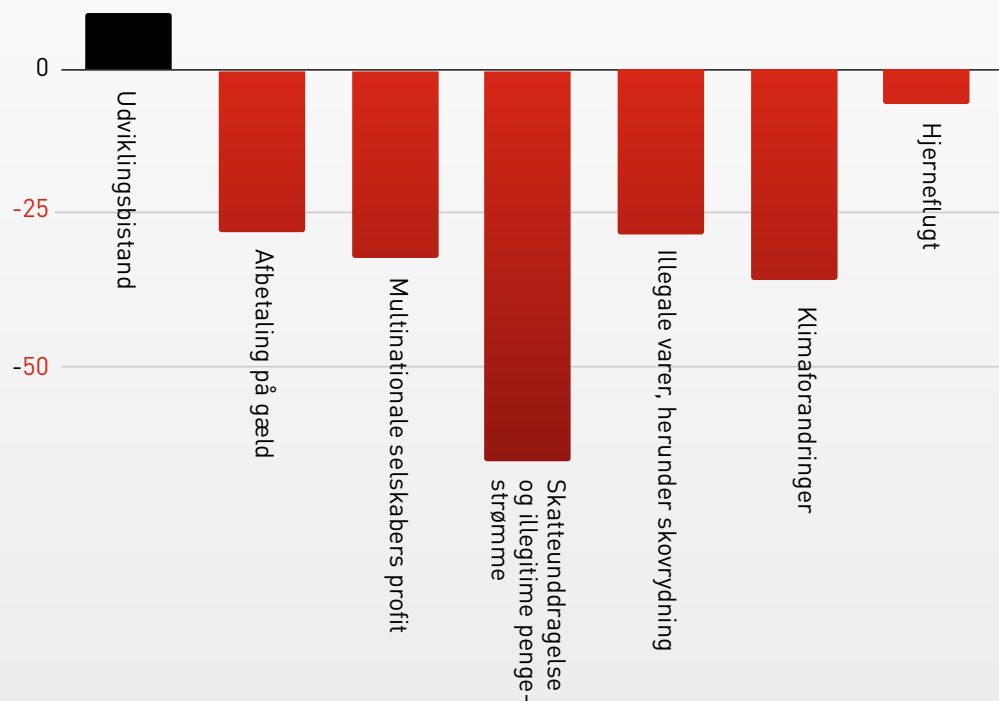
Her er det værd at diskutere hvornår fattige landes gæld kan betragtes som odiøs eller illegitim. Hvis for eksempel et land reelt er bankerot, er det så forpligtet af sin gæld? Hvad hvis landet forhindres i at erklære sig bankerot ved trusler om vold og militær intervention? Er et land forpligtet i al evighed hvis gælden bliver ved med at vokse fordi renterne overstiger hvad landet kan betale i afdrag? Hvad hvis långiveren hæver renten voldsomt efter at lånet er givet, som vi har set i mange tilfælde? Hvad hvis lånet er taget under falske forudsætninger? Hvad hvis IMF har ydet lån til et infrastrukturprojekt og bildt landets regering ind at projektet ville give overskud, vel vidende at dette ikke var sandt? Hvad hvis gælden er et resultat af strukturtilpasningsprogrammer som landet er blevet pålagt af internationale organisationer, vel vidende at det kun tjente vestlige interesser, men skadede landets udvikling? Hvad hvis afbetalingerne betyder at millioner af mennesker må sulte blot for at redde amerikanske og europæiske banker fra deres egne risikable udlån? Hvor meget skal der til før et land med rimelighed kan nægte at tilbagebetale sine lån?

Diskussionen af disse spørgsmål har betydning for milliarder af menneskers liv og velfærd, men den økonomiske elite foretrækker at tegne et billede af de fattige landes gæld som selvforskyldt, og præsenterer eftergivelse af gæld som ren godgørelse.

FIGUR 7.

## Pengestrømme og tab for Afrika syd for Sahara

Milliarder US \$



**Kilde:**

Curtis Research: Honest accounts, 2017.  
<https://curtisresearch.org/honest-accounts-2017-how-the-world-profits-from-africas-wealth/>

## FRIHANDEL UNDERGRAVER DEMOKRATIET

Hvis de strukturelle tilpasningsprogrammer lugter for meget af neokolonialisme, så har teknokraterne en anden metode der på overfladen ser mere tilforladelig ud, nemlig handelsaftaler. Under en retorik om at frihandel er godt for alle, har landene forhandlet en række handelsaftaler som på overfladen ser fordelagtige ud, men som i virkeligheden undergraver de fattige landes suverænitet. Det kræver en nærmere forklaring.

Når rige og fattige lande indgår forhandlinger med hinanden om en handelsaftale, er der en markant ulighed i forhandlingsposition, ligesom der er det i de internationale organisationer. De fattige lande er nødt til at være føjelige over for de rige landes krav fordi de er helt afhængige af eksport og udenlandske investeringer, hvorimod de rige lande ikke har meget at tabe ved at vælge et andet fattigt land at forhandle med. Den ulighed har gjort det muligt for de rige

lande at gennemtvinge nogle meget lave toldsatser og lempelige regler for udenlandske investeringer, hvilket strider mod ønsket om en effektiv udviklingspolitik.

For at forstå problemstillingen, må vi huske på hvordan de rige lande oprindeligt blev rige. Da industrialiseringen af de vesteuropæiske lande begyndte, skete det under beskyttelse af en protektionistisk politik. Til gengæld profiterede europæerne af lave toldsatser for handel med kolonierne, inklusive Amerika. Amerikanerne var modstandere af denne frihandel, som kun gavnede briterne. Da USA vandt sin selvstændighed i 1776 og blev i stand til at fastsætte deres egne toldsatser, indførte de en protektionistisk politik der skulle beskytte den lokale produktion mod udenlandsk konkurrence. USA's første finansminister Alexander Hamilton var klar over at frihandel kun gavnede briterne, og at protektionisme og statsstøtte var den eneste vej til en effektiv industriel udvikling. Mellem 1860 og 1930'erne var USA den mest protektionistiske økonomi i verden. Storbritannien måtte kompensere for tabet ved at gennemtvinge frihandel i deres kolonier i Afrika og Sydasiens og overfor Kina ved hjælp af opiumskrigen.

Protektionisme var normen i de industrialiserede lande i begyndelsen af 1900-tallet indtil den store depression i 1930'erne. I 1944 afholdt FN en konference i Bretton Woods i New Hampshire for at regulere den økonomiske verdensorden. Både IMF, Verdensbanken, og handelsaftalen GATT (General Agreement on Tariffs and Trade) blev grundlagt ved konferencen i Bretton Woods. Den indflydelsesrige økonom John Maynard Keynes, der spillede en stor rolle på konferencen, mente at protektionisme var årsag til depressionen, og at det var

nødvendigt forsigtigt at reducere toldsatserne gennem forhandlinger for at øge efterspørgslen efter varer.

I 1995 blev GATT aftalen erstattet af verdenshandelsorganisationen WTO (World Trade Organization). I stedet for de fleksible forhandlinger under GATT tilbød WTO kun en alt-eller-intet løsning, som de fattige lande var nødt til at acceptere for at få adgang til at eksportere til de vestlige lande. For at komme med i WTO var udviklingslandene nødt til at acceptere lave toldsatser, stoppe med at støtte deres egne industrier, deregulere kapitalmarkeder, og tillade udenlandske firmaer at operere uden hindring i deres land. Alt i alt, det stik modsatte af hvad der havde gjort det muligt for de rige lande at udvikle deres egne industrier og blive rige.

Hvor strukturtilpasningsprogrammerne havde indført fri markeds-principper i ulandene ét for ét, gjorde WTO det muligt at indføre en standardiseret neoliberal politik i alle lande på én gang. De fleste lande havde ingen andre muligheder end at tilslutte sig WTO.

Den sydkoreanske økonom Ha-Joon Chang kritiserede den neoliberale politik for at nægte udviklingslandene netop den protektionistiske politik der har gjort det muligt for de rige lande at udvikle deres industri, og som er nødvendig for at afskaffe fattigdom.<sup>31</sup> De fattige lande er ikke i stand til at udvikle deres egen industri fordi de ikke kan konkurrere med de rige landes industri, som endda i mange tilfælde modtager statsstøtte i strid med WTO's egne principper.

### Frihandel er ikke frihed

Teknokraterne i de internationale organisationer er ofte temmelig uvidende om de menneskelige konsekvenser af deres

beslutninger. For eksempel mistede 35.000 tekstilarbejdere i Swaziland deres arbejde fra den ene dag til den anden i 2004 fordi WTO liberaliserede markedet og afskaffede lempelige regler der var indført for at beskytte de fattigste lande. Det var en humanitær katastrofe, og mange af de kvindelige tekstilarbejdere havde nu ingen anden mulighed for at tjene penge end gennem prostitution.

I Indien er mange selvstændige bønder kommet ud i bundløs gæld som følge af markedsliberaliseringer dikteret af Verdensbanken og WTO og af multinationale virksomheders monopolisering af såsæd. Tusindvis af bønder har begået selvmord som følge af deres håbløse gæld.<sup>32</sup>

WTO gør ikke nødvendigvis verdens-



Demonstration mod medicinpatenter ved højesteret i Sydafrika, 2001.  
Foto: Læger uden grænser.

handelen mere fri. Når det gælder patenter og copyright gør den det modsatte. En global håndhævelse af patentrettigheder gør det vanskeligt for lande i det Globale Syd at få adgang til moderne teknologi. Multinationale virksomheder kræver ofte så høje licensafgifter for deres patenter at fattige lande ikke har adgang til for eksempel livsvigtig medicin. Da AIDS-epidemien rasede i Afrika i 1990'erne, døde millioner af afrikanere fordi den nødvendige medicin kostede omkring 15.000 \$ om året per patient, hvilket var helt udenfor rækkevidde for de fleste afrikanere. Firmaer i Indien var i stand til at fremstille kopimecin til en brøkdel af prisen, men en koalition af medicinalfirmaer førte en retssag mod Sydafrikas regering for at forhindre dem i at tillade produktion eller import af den livsvigtige medicin til en pris som afrikanerne kunne betale. Opretholdelsen af patentrettigheder var åbenbart vigtigere end at stoppe en humanitær katastrofe og redde millioner af afrikaneres liv.

I Danmark var der store demonstrationer i 2001 mod medicinalfirmaerne Novo Nordisk og Lundbeck fordi de støttede medicinalindustriens retssag.<sup>33</sup> Patentreglerne blev i øvrigt senere lempet da USA havde brug for billig medicin mod miltbrand.

### Handelsaftaler

Beslutningsprocessen i WTO er baseret på konsensus, hvilket kan være besværligt. For at undgå de besværlige forhandlinger i WTO er de rige lande i stigende grad gået over til at indgå handelsaftaler direkte med andre lande. I dag er der indgået et stort antal af den slags handelsaftaler med forkortelser som FTA, NAFTA, CETA,



Handelsaftalen TTIP blev forhandlet under stort hemmelighedskræmmeri. Forhandlingerne blev droppet i 2019 pga. modstand i Europa og fra USA's præsident Donald Trump. CETA er delvist trådt i kraft.

EFTA, MERCOSUR, osv. Både i WTO og i forhandlingerne om handelsaftaler har de rige lande en stor fordel i form af en stærkere forhandlingsposition og bedre adgang til ekspertise.

Udover at gennemtrumfe en neoliberal politik har handelsaftalerne indført en helt ny mekanisme, som skulle vise sig at undergrave den demokratiske proces. Der er tale om de såkaldte tvistbilæggesmekanismer (Investor-State Dispute Settlement systems), eller ISDS. En ISDS er en slags domstol eller tribunal der skal afgøre uenigheder mellem en stat og et udenlandsk selskab der har investeret i landet. Investoren kan kræve erstatning hvis landet foretager ekspropriation eller indfører love der mindsker investorens forventede profit. For eksempel har store multinationale selskaber sagsøgt lande i både Nord og Syd med krav om erstatning for blandt andet beskyttelse af folkesundheden, krav om oprydning efter olieforurening, udfasning af atomkraft, og opgør med apartheid.<sup>34</sup> Desuden frygter man

at ISDS-mekanismerne har en såkaldt chilling effect: Politikerne er ofte tilbageholdende med at indføre lovgivning om miljøbeskyttelse, arbejdstagerrettigheder, osv. fordi de frygter at multinationale selskaber vil sagsøge dem med krav om erstatning for den profit de mener at tabe som følge af en sådan lovgivning.

Disse ISDS-mekanismer bliver ofte kritiserede fordi de undergraver demokratiske landes suverænitæt.<sup>35</sup> Handelsaftalerne er ofte forhandlet i hemmelighed, og ISDS-tribunalerne er ikke underlagt almindelige retsprincipper eller demokratisk kontrol. Dommerne er udpeget af private firmaer og står ikke til ansvar for nogen. Alligevel er disse tribunaler i stand til at overtrumfe national lovgivning.

Handelsaftalen Energy Charter Treaty (ECT), som indeholder ISDS mekanismer, er således kommet under voldsom kritik for at bremse den grønne omstilling. For eksempel har det tyske energiselskab RWE sagsøgt den hollandske regering med krav om en erstatning på 1,4 milli-



arder euro for at udfase kulkraftværker.<sup>36</sup> Adskillige lande, inklusive Danmark, har derfor besluttet at udtræde af ECT, men er alligevel bundet af aftalen i 20 år.<sup>37</sup>

### Kapløbet mod bunden

De mange tiltag i retning af neoliberalisme og deregulering har alle den effekt at de øger konkurrencen mellem landene. Kapitalen vil altid søge derhen hvor afkastet er størst, det vil sige til de lande der er mest "business-venlige". Begrebet business-venlig er en eufemistisk betegnelse der dækker over lave lønninger, lave skatter, lav eller ingen regulering af kapitalbevægelser, ringe beskyttelse af arbejdstagerrettigheder, svage eller ingen fagforeninger, ringe arbejdsforhold, ringe regulering af arbejdernes sikkerhed og sundhed, og ringe beskyttelse af miljøet mod forurening. Den frie konkurrence vil favorisere de lande der har den bedste konkurrenceevne.

Landene konkurrerer mod hinanden om at tiltrække kapital og industri ved at blive mere business-venlige. Dette er et kapløb mod bunden, hvor de lande der har de mest elendige arbejdsvilkår og den dårligste miljøbeskyttelse vil vinde. Dette gælder både rige og fattige lande. Også i Danmark ser vi gang på gang at politikerne liberaliserer og sænker beskatningen af virksomheder af hensyn til landets konkurrenceevne.

### Valutasystemer

En anden mekanisme, der undergraver de enkelte landes suverænitet, er det internationale pengesystem. Internatio-

nal handel og gæld regnes i US dollars, euro og andre stærke valutaer. Et land, der er afhængigt af fremmed valuta for al sin import og eksport, er forhindret i at føre en selvstændig økonomisk politik og finanspolitik. Landet har simpelthen ikke tilstrækkelig rådighed over de politiske værktøjer der er nødvendige for at undgå økonomiske kriser, arbejdsløshed eller hungersnød. Til gengæld har de lande, der udsteder international valuta, en meget stærk forhandlingsposition, der giver dem en politisk magt overfor deres handelspartnere. De fattige lande har et kronisk underskud på deres betalingsbalance, hvilket fastholder dem i en rolle som eksportører af billige råvarer, samtidigt med at de har vanskeligt ved at brødføde deres egen befolkning.<sup>38</sup>

Et tilsvarende problem gør sig gældende i valutaunioner, der begrænser det enkelte lands økonomiske suverænitet. Det gælder ikke kun i det Globale Syd, hvor den fransk-kontrollerede CFA franc som nævnt undergraver suveræniteten i de tidligere franske kolonier, det gælder også i den ellers så stærke eurozone. Under eurokrisen i 2009-2010 var flere lande i Sydeuropa ramt af en alvorlig økonomisk krise, som de ikke selv kunne kontrollere. Grækenland måtte se sig styret af den tidligere vicepræsident for den europæiske centralbank Lucas Papademos. Der er nu en stigende erkendelse af at et land ikke kan styre uden om økonomiske kriser med mindre det har fuld kontrol over sin egen valuta.<sup>39</sup>

## RETFÆRDIGHED FREM FOR BISTAND

Medierne minder os ofte om at det er synd for mennesker i det Globale Syd at de er fattige, og at vi bør hjælpe dem af humanitære grunde. De mange hjælpeorganisationer kobler sig på denne fortælling og appellerer til vores samvittighed for at få os til at give penge til bistand og nødhjælp.

Velgørenhed er blevet big business. Det har desværre ført til en hård konkurrence mellem de forskellige velgørende organisationer. De store organisationer bruger mange penge på annoncer, kampagner, lotterier og TV-shows hvor man kan vinde biler og andre dyre præmier.<sup>40</sup>

De velgørende organisationer har for længst fundet ud af at det er mere effektivt at appellere til vores følelser end til fornuften. De organisationer, der klarer sig bedst i konkurrencen, er ikke dem der gør mest gavn, men dem som har de mest effektive kampagner, og som er bedst til at appellere til vores følelser. For at klare sig i konkurrencen må organisationerne bruge flere penge på kampagner og færre på det gode formål.<sup>41</sup>

Hjælpeorganisationernes overdrevne fokus på følelser er med til at aflede opmærksomheden fra de grundlæggende årsager til fattigdom og nød. Det er lettere at samle penge ind til konkrete mennesker i nød end til mere abstrakte projekter der handler om at reformere økonomiske strukturer. Det er selvfølgelig nødvendigt at hjælpe mennesker i akut nød, men det ender som regel med at blive ren symptombehandling, der ikke gør noget ved de grundlæggende årsager til problemerne, og dermed ikke forebygger den næste katastrofe. Nødhjælp og bistand

har en tendens til at fastholde mennesker i en rolle som passive modtagere af hjælp uden selvstændige handlemuligheder, der ellers kunne hjælpe dem ud af de livsbevingelser der er årsagen til deres elendighed. I og med at nødhjælpen afdæmper de værste konsekvenser af et dybt dysfunktionelt system, er den også med til at tillade systemet at bestå.

En del ekstremt rige mennesker bruger gerne en del af deres formue på humanitære formål der giver dem et image som filantroper. Men deres valgørenhed afleder opmærksomheden fra det faktum, at deres abnorme formue er tjent på et system der skaber ekstrem ulighed. Mange store virksomheder bruger ligeledes en lille del af deres overskud på velgørende projekter der giver positiv omtale og dermed afleder opmærksomheden fra de negative menneskelige konsekvenser af deres profitable forretning. På samme måde kan man betragte de rige landes ulandsbistand som en form for aflad, der dækker over at vi udbytter de selvsamme lande gennem



Miljøorganisationer bruger billeder af nuttede dyr for at appellere til vores følelser. Det er lettere at samle penge ind til at redde et konkret nuttet dyr end til at beskytte et mere uanseligt dyr som måske er vigtigere for den økologiske balance. (Foto: Janet Spaulding, Borneo Orangutan Survival Foundation. Public domain).



Hjælpeorganisationerne bruger især billeder af fattige børn for at appellere til vores følelser. (Foto: Oxfam, CC BY 2.0).

uretfærdige strukturer i den internationale handel. Vores udviklingsbistand giver ikke megen mening så længe de økonomiske strukturer i verdenshandelen tillader os at udbytte de fattige lande for langt større beløb end vi giver i bistand.

Den enorme gæld fratager reelt de fattige lande deres selvbestemmelse. Verdensbanken, IMF og andre långivere kan fjernstyre landene i det Globale Syd og bane vejen for udplyndring af deres ressourcer gennem strukturtilpasningsprogrammer som nævnt ovenfor. Nogle humanitære organisationer agiterer for eftergivelse af ulandenes gæld, men i selve ordet "eftergivelse" ligger der en implicit opfattelse af at gælden er selvforskyldt, og at de fattige lande skal være taknemmelige over at få eftergivet lidt af deres gæld. Selve diskursen om eftergivelse af gæld er med til at fastholde den forståelsesramme der ligger bag ved gældsproblemet. Vi er nødt til at kritisere forestillingen om at gælden er selvforskyldt og hele den moralske for-

ståelse af gæld. Der er derfor behov for at fattige lande får slettet deres gæld og får kontrollen af deres økonomier tilbage.<sup>42</sup>

### Et gældsaseret pengesystem

Størstedelen af de penge der cirkulerer i verden stammer fra gæld. Pengene er sat i cirkulation ved at private banker låner flere penge ud end de har i reserver, simpelthen ved at taste nogle tal ind i en computer. Dette er fuldstændig lovligt. Da gælden stiger med renter og renters rente, er resultatet at der i dag er omkring dobbelt så meget gæld i verden som der er penge i omløb.<sup>43</sup> Det er altså en matematisk konsekvens af vores ulogiske pengesystem, at en masse mennesker skal være forgældede.<sup>44</sup> Den gældsspiral kan kun fortsætte med at fungere så længe økonomien vokser med en rate der er større end rentesatsen. Hvis vi stopper den økonomiske vækst, vil verdensøkonomien simpelthen bryde sammen.

Det umættelige krav om økonomisk vækst har medført at vi driver rovdrift på klodens ressourcer. Når der ikke er ressourcer nok i de rige lande, må vi udnytte landene i det Globale Syd. Der er med andre ord stærke systemiske mekanismer der presser på for stadig mere udplyndring af landene i det Globale Syd.

Optimistiske økonomer mener det er muligt at afkoble den økonomiske vækst fra forbruget af materielle ressourcer. De peger på at forbruget af materialer i de rige lande er stagneret, men her har de bekvemt undladt at medregne de ressourcer der er forbrugt under produktionen af de varer vi importerer fra det Globale Syd. Hvis vi medtager hele produktionskæden, er forbruget af materialer fortsat stigende.<sup>45</sup> Den økonomiske vækst medfører et stigende forbrug af ressourcer med det resultat at vi ser mere skovrydning, udpining af jord, økologisk ubalance, forurening og klimaforandringer. Hvis vi forsøger at afkoble den økonomiske vækst fra materielt forbrug, vil det kun betyde længere arbejdstid og stigende boligpriser.

Hvis vi skal afskaffe fattigdom og få landene i det Globale Syd op på en retfærdig levestandard, betyder det også et øget forbrug af ressourcer og materialer i disse lande. Og eftersom vi allerede bruger flere ressourcer end kloden kan bære, betyder det at vi er nødt til at mindske det materielle forbrug i vores del af verden.

Vi bliver hele tiden bombarderet med reklamer der lokker os til at købe ting vi ikke har brug for, til at købe nyt tøj hver gang moden skifter, og til at spise usunde fødevarer. Vi er nødt til at gøre op med forbrugersamfundet. Det kan vi blandt andet gøre ved at indføre restriktioner overfor reklamer, skat på luksusprodukter, skat på

produkter der ikke er bæredygtige, forbud mod produkter med indbygget forældelse og forbud mod produkter der ikke kan repareres.

Forbrug er ikke lig med lykke, selvom reklamerne bilder os det ind. Faktisk er de lande, hvor indbyggerne er mest lykkelige, ikke dem med højest bruttonationalprodukt per indbygger. Det der gør folk lykkelige er ikke større indtægt, men større lighed, gode personlige relationer og et stærkt socialt sikkerhedsnet.<sup>46</sup>

For at skabe global retfærdighed og en bæredygtig verdensøkonomi er vi nødt til at gøre op med vækstfilosofien og markedskræfternes frie spil. Fri konkurrence mellem landene fører til et kapløb mod bunden, hvor kun de lande der har de laveste skatter, de dårligste arbejdsforhold og den ringeste miljøbeskyttelse kan tiltrække den eftertragtede kapital. Store virksomheder har efterhånden fået mere magt og indflydelse end de folkevalgte politikere.<sup>47</sup> De rigeste mennesker og de største multinationale virksomheder har så meget magt, at de kan manipulere systemet og overtale politikerne til at give dem endnu flere fordele, så de kan blive endnu rigere. Dette kaldes Matthæuseffekten og dette er den grundlæggende årsag til, at uligheden i samfundet bliver større og større.<sup>48</sup>

Hver gang skævhederne i systemet bliver for åbenlyse, eller når økonomien bryder sammen i endnu en finanskriser, griber politikerne ind med reguleringer. Men så snart økonomien er kommet på fode igen kommer finansindustriens lobbyister og overbeviser politikerne om at systemet nu er blevet så robust at reguleringerne ikke længere er nødvendige, og at vi må liberalisere af hensyn til effektivitet og konkurrenceevne. Sådan har reguleringerne bøl-

get frem og tilbage gennem århundreder uden at gøre effektivt op med finansindustriens usunde indflydelse.<sup>49</sup>

### Ulighed i de internationale organisationer

De store internationale organisationer såsom FN, Verdensbanken, IMF, osv. kunne gøre mere for at få verdensøkonomien i balance, men de har alle et alvorligt demokratisk problem. Disse organisationer har alle en ubalance i beslutningsprocesserne. I FN er der fem magtfulde lande som har vetoret. I Verdensbanken og IMF har medlemmerne stemmeret i forhold til deres finansielle bidrag, hvilket betyder at de rigeste lande bestemmer. Verdenshandelsorganisationen (WTO) er teknisk set demokratisk da hvert land har én stemme, men selv her er der ubalance fordi de rige lande har en stærkere forhandlingsposition.

I alle de internationale organisationer har de fattige lande en svag forhandlingsposition, fordi de er afhængige af de rige lande med hensyn til handel og investeringer. Vi har også set at fattige lande kan trues eller bestikkes til at stemme på en bestemt måde i internationale organisationer.<sup>50</sup> Det er altså et generelt problem at rige lande har større indflydelse end fattige lande i internationale organisationer.

Men der er nogle som har endnu mere magt, nemlig de store kapitalinteresser. I mange tilfælde har store multinationale virksomheder flere økonomiske muskler end de enkelte landes regeringer til at købe ekspertise og til at betale for dygtige lobbyister. For en folkevalgt politiker, der måske ikke selv har ekspertviden indenfor et bestemt felt, er det lettere at lytte til industriens lobbyister end selv at søge råd

fra uafhængige eksperter eller NGO'er. Det samme gælder de delegerede i internationale organisationer. I mange tilfælde er der flere repræsentanter fra industrien end fra uafhængige NGO'er i de forskellige organer. Mange internationale organisationer modtager desuden sponserpenge fra industrien.

Der er altså hårdt brug for mere demokratiske beslutningsprocesser i internationale organisationer og for mere transparens i forhandlingerne.<sup>51</sup> De internationale organisationers juridiske immunitet skal ophæves, så der er mulighed for at bekæmpe korruption. En international beskyttelse af whistleblowers er desuden nødvendig for at afsløre korruption, magtmisbrug, eksternt organiserede kup og antidemokratisk manipulation.

### Hvad vi kan gøre

Vi kan konkludere, at når uretfærdighederne i forholdet mellem rige og fattige lande bliver for åbenlyse, bliver liberaliseringer rullet tilbage, for senere at blive erstattet af nye organer og nye former for neoliberale tiltag. Vi har set gang på gang at protester fra befolkningerne i de fattige lande bliver ignoreret fordi dem, der har magten til at ændre systemet, sidder bekvemt på luksuriøse kontorer i det Globale Nord med ringe indsigt i hvad der foregår på den anden side af jordkloden.

Kritik fra organisationer og politikere i det Globale Nord har større chancer for at blive hørt. Derfor er det vigtigt at civilsamsfundsorganisationer som blandt andre Global Aktion samarbejder med aktivister i det Globale Syd og taler de fattige landes sag. Det er ikke realistisk at magtfulde aktører frivilligt afgiver deres magt. Derfor er det nødvendigt at opbygge et

stærkt internationalt samarbejde mellem organisationer i Nord og Syd, der kan yde et politisk pres for en mere retfærdig og bæredygtig verdensorden.

Det er nødvendigt at vi gør op med idylliseringen af frihandel og i stedet tillader ulande at udvikle og beskytte deres egen industri.<sup>52</sup> Mere regulering af den internationale handel er nødvendig for at dæmpe den usunde konkurrence mellem landene, der ellers fører til et kapløb mod bunden. Mere lokal produktion kan mindske energiforbruget til unødvendig transport af varer. Internationale restriktioner skal hindre jordtyveri og plyndringen af havets ressourcer, miljøødelæggelse, og rovdrift på begrænsede ressourcer.

Vi må også gøre op med de usunde finansielle strukturer, der kun skaber ulighed og ustabilitet. Det gældsbaseede pengesystem skal afskaffes, så det udelukkende er nationale banker, og ikke private banker, der sætter nye penge i omløb. Skattely skal afskaffes; ekstreme formuer skal beskattes; og finansielle transaktioner og valutatransaktioner skal beskattes (såkaldt Tobin skat). Disse tiltag vil frigøre flere penge end hvad der er nødvendigt for at afskaffe fattigdom i hele verden og etablere et socialt sikkerhedsnet for alle.

Den store ulighed mellem lande skaber konflikter, borgerkrig, hungersnød, og store flygtningestrømme. Ulighed indenfor de enkelte lande er også skadeligt for demokratiet. Den ekstreme koncentration af ufattelig rigdom på ganske få hænder giver de ekstremt rige en magt som de kan bruge til at påvirke massemedier, politikere, tænketanke og universiteter i en udemokratisk retning der kun øger skævheden i samfundet.

Det er bydende nødvendigt at vi angriber de grundlæggende årsager til den globale ulighed og til ødelæggelsen af vores planet. Der er lang vej igen, men så længe tiltagene mod fattigdom og miljøødelæggelse mest har karakter af symptombehandling, kommer vi aldrig videre. Det er derfor vi i organisationen Global Aktion retter vores fokus mod de multinationale aktører og mod de globale markedsmekanismer, økonomiske strukturer og magtsstrukturer. Vi opfordrer politikere og andre organisationer til at gøre det samme.

# NOTER:

- Hickel, Dorninger, Wieland, Suwandi: Imperialist appropriation in the world economy: Drain from the global South through unequal exchange, 1990–2015, 2022, s. 4-7
- Ågerup, Martin: Global fattigdom er reduceret markant siden 1990 – 1,3 mia. løftet ud af fattigdom. CEPOS, 3. maj 2023. <https://cepos.dk/abcepos-artikler/0022-global-fattigdom-er-reduceret-markant-siden-1990-1-3-mia-loef-tet-ud-af-fattigdom/>
- Verdens Bedste Nyheder. <https://verdensbedstenyheder.dk/>
- GINI koefficienten er et indeks mellem 0 og 1 som angiver indkomstfordelingen for en given befolkning.
- Our World in Data. <https://ourworldindata.org/grapher/economic-inequality-gini-index>
- Woodward, David: Incrementum ad Absurdum: Global growth, inequality and poverty eradication in a carbon-constrained world. World Economic Review, 4, 43–62, 2015.
- Pedersen, Karen Lerbech: 12 bygninger i Danmark der trækker spor til vores tid som slavenation. DR, 1. okt. 2017. <https://www.dr.dk/historie/danmarkshistorien/12-bygninger-i-danmark-der-traekker-spor-til-vores-tid-som-slavenation-0>
- Shiva, Vandana: Making Peace with the Earth. Pluto Press, 2013.
- Milanovic, B. Global inequality: A new approach for the age of globalization. Harvard University Press, 2016.
- Reiter, Dan; Stam, Allan C.: Democracies at War. Princeton University Press, 2002.
- Ross, Michael L.: The Oil Curse: How petroleum wealth shapes the development of nations. Princeton University Press, 2012.
- Clark, William R.: Petrodollar Warfare: Oil, Iraq and the future of the dollar. New Society Publishers, 2005.
- Aagaard, Charlotte: I nationens tjeneste: Frank Grevil, majoren, der fik nok. Informations Forlag, 2005.
- Netavisen Artilleriet: Fogh bliver lobbyist. 2015. <http://www.artilleriet.dk/artikel/5574-Industri--fogh-bliver-lobbyist.htm>
- Global Aktion: Hvorfor var vi imod apartheid?, 2004. <https://globalaktion.dk/om-global-aktion/global-aktions-historie/sydafrika-under-apartheid/hvorfor-var-vi-imod-apartheid/>
- Pigeaud, Fanny; Sylla, N. S.: Africa's Last Colonial Currency: The CFA Franc Story. Pluto Press, 2020.
- Forsvarsministeriet: Indsatsen i Sahelregionen. <https://www.fmn.dk/da/arbejdsomraader/internationale-operationer/igangvarende-operationer/mali/>
- The Intercept: U.S.-Trained Officers Have Led Numerous Coups in Africa. 9 marts 2022. <https://theintercept.com/2022/03/09/intercepted-podcast-africa-coup/>
- Robinson, Geoffrey B.: The Killing Season: A History of the Indonesian Massacres, 1965–66. Princeton University Press, 2018.
- Melvin, Jess: The Army and the Indonesian Genocide. Mechanics of Mass Murder. Routledge, 2018.
- Prashad, Vijay: The Darker Nations: A People's History of the Third World, New Press, 2007.
- Perkins, John: Confessions of an Economic Hit Man. Berrett-Koehler Publishers, 2004.
- Bovard, James: The World Bank vs. the Poor, Cato Policy Analysis No. 92, 1987. <https://www.cato.org/policy-analysis/world-bank-vs-worlds-poor>
- World Bank: World Development Indicators, 2007.
- Petras, James; Veltemeyer, Henry: Age of reverse aid: Neoliberalism as catalyst of regression, Development and Change 33 no. 2, 281–293, 2002.
- Walton, John K.; Seddon, David: Free markets and food riots: The politics of global adjustment. Wiley & Sons, 2008.
- Se Global Aktions kampagne: Udvikling for hvem? og rapporten: Big business på bistand, Global Aktion, 2008. [globalaktion.dk/udvikling-for-hvem-kampagnen](http://globalaktion.dk/udvikling-for-hvem-kampagnen), [globalaktion.dk/udvikling-for-hvem/big-business-paa-bistand/](http://globalaktion.dk/udvikling-for-hvem/big-business-paa-bistand/)
- Honest Accounts 2017: How the world profits from Africa's wealth. Curtis Research, 2017. <https://curtisresearch.org/honest-accounts-2017-how-the-world-profits-from-africas-wealth/>
- Graeber, David: Debt: The first 5000 years. Penguin, 2012.
- Howse, Robert: The Concept of Odious Debt in Public International Law. Geneva: UNCTAD, 2007.
- Chang, Ha-Joon: Kicking away the ladder: Infant industry promotion in historical perspective. Oxford Development Studies, 31, no. 1, pp.21-32, 2003.
- Shiva, Vandana: Making Peace with the Earth. Pluto Press, 2013.
- Berlingske Tidende: Demonstrationer mod Novo og Lundbeck. 18. marts 2001. Dejgaard, Hans Peter og Stougård, Mette: Kamp om retten til billig medicin. Ingeniøren. 9. marts 2001.
- Global Aktion: Eksempler på ISDS, 2019. <https://globalaktion.dk/eksempler-paa-isds/>
- Se Global Aktions rapport: Myter om frihandel: Konsekvenserne af et skævt system, 2022. <https://globalaktion.dk/handel-finans/myterne-om-frihandel-konsekvenserne-af-et-skaevt-system/>
- Wehrmann, Benjamin: RWE sues Netherlands for two billion euros compensation over the state's 2030 coal exit. Clean Energy Wire, 5 Feb 2021. <https://www.cleanenergywire.org/news/rwe-sues-netherlands-two-billion-euros-compensation-over-states-2030-coal-exit>
- Klima-, Energi- og Forsyningsministeriet: Danmark udtræder af energichartertraktaten. 13 April, 2023. <https://kefm.dk/aktuelt/nyheder/2023/apr/danmark-udtraeder-af-energi-chartertraktaten>
- Gadha, M. B., Kaboub, F., Koddenbrock, K., Mahmoud, I., & Sylla, N. S.: Economic and Monetary Sovereignty in 21st Century Africa. Pluto Press, 2021.
- Gadha, M. B., Kaboub, F., Koddenbrock, K., Mahmoud, I., & Sylla, N. S.: Economic and Monetary Sovereignty in 21st Century Africa. Pluto Press, 2021.
- Waller, David; Morgan, Phillip: We all lose when charities compete with each other. They should join forces. The Conversation. 13 maj 2022. <https://theconversation.com/we-all-lose-when-charities-compete-with-each-other-they-should-join-forces-182754>
- Brodie, Richard: Virus of the Mind: The New Science of the Meme, 1996, p. 158.
- Graeber, David: Debt: The first 5000 years, 2012.
- Beregnet ud fra data fra Verdensbanken og CIA World Factbook, 2020.
- Ravn, Ib: Penge som tryllestøv. Gode Penge, 2020.
- Wiedmann, Thomas O., m. fl.: The material footprint of nations. Proceedings of the National Academy of Sciences, 2015, 112, 6271–6276.
- Radcliff, Benjamin: Politics, markets, and life satisfaction: The political economy of human happiness. American Political Science Review, 2001, 95, 939–952.
- Hertz, Noreena: The silent takeover: Global capitalism and the death of democracy. Simon and Schuster, 2002.
- Rigney, Daniel: The Matthew effect: How advantage begets further advantage. Columbia University Press, 2010.
- Reinhart, Carmen M.; Rogoff, Kenneth: This time is different: Eight centuries of financial folly. Princeton University Press, 2009.
- Dreher, Axel; Vreeland, James R.: Buying votes and international organizations, CEGE Discussion Papers, No. 123, 2011. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/70233/1/661536777.pdf>
- Zweifel, Thomas D.: International organizations and democracy: Accountability, politics, and power. Lynne Rienner Publishers, 2006.
- Global Aktion: Myter om Frihandel, 2022. [https://globalaktion.dk/wp-content/uploads/2022/12/18970\\_Global-Aktion\\_Myter-om-frihandel.pdf](https://globalaktion.dk/wp-content/uploads/2022/12/18970_Global-Aktion_Myter-om-frihandel.pdf)





Hvordan kan det være, at verdens rigdomme er så ulige fordelt? Hvorfor er folk i Afrika fortsat fattige, selv om vores politikere siger at man gør hvad man kan for at bekæmpe fattigdommen? I dette hæfte leverer vi en analyse af hvorfor der fortsat er en stigende ulighed i verden. Vi har set nærmere på de globale strukturer der fastholder fattige lande i fattigdom. Strukturer der er skabt for at fortsætte udnyttelsen af de tidligere europæiske kolonier.

I hæftet afliver vi myterne om vestens gode motiver og afdækker de grundlæggende årsager til at millioner af mennesker fastholdes i dyb fattigdom. Vi skriver om en verdensorden der koster millioner af menneskeliv. Vi dokumenterer de rige landes enorme dræn af ressourcer og udnyttelse af mennesker i det Global Syd.

Her er de informationer som din samfundslærer ikke fortalte dig om.

#### **GLOBAL AKTION**

Wesselsgade 2 - indgang på hjørnet  
2200 København N

Telefon: +45 3535 9232

Mail: [info@globalaktion.dk](mailto:info@globalaktion.dk)

Web: [www.globalaktion.dk](http://www.globalaktion.dk)

Facebook: [www.facebook.com/GlobalAktion](http://www.facebook.com/GlobalAktion)

Instagram: [@globalaktion](https://www.instagram.com/globalaktion)

Twitter: [@globalaktion](https://twitter.com/globalaktion)